

В'ячеслав Долід, Петро Долганов

ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ В ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

В'ячеслав Долід, Петро Долганов

ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ В ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

УДК 372.893

П 78 Проектне навчання в історичній освіті : методичні рекомендації / В. Долід, П. Долганов. Рівне : РОІППО, 2023. 83 с.

У посібнику представлені практичні рекомендації для вчителів історії щодо впровадження в освітній процес проектного навчання.

За підтримки Rosa Luxemburg Stiftung з коштів Міністерства економічного співробітництва та розвитку ФРН. Ця публікація та її частини надаються до безкоштовного використання за умови належного посилання на оригінальну публікацію. Зміст публікації перебуває у виключній відповідальності ГО Центр суспільних дій «Сівітас» і може не відображати позиції Rosa Luxemburg Stiftung.

УДК 372.893

© В'ячеслав Долід, Петро Долганов, 2023
© РОІППО, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ.....	7
1.1. Дефініції та ключові принципи.	7
1.2. Переваги проєктного навчання.....	8
РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА ДО ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ.....	11
2.1. Окреслення основної проблеми проєкту.	11
2.2. Визначення навчальних цілей.	13
2.3. Вибір актуальних і цікавих історичних тем.	15
2.4. Планування структури проєкту.	18
2.5. Ресурсне забезпечення проєкту.	20
РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ.....	24
3.1. Ознайомлення учнів із проєктом.....	24
3.2. Розвиток дослідницьких навичок і координація дослідницької діяльності учнів.	26
3.3. Сприяння співпраці та командній роботі.	29
3.4. Неперервний зворотний зв'язок і підтримка.....	32
РОЗДІЛ 4. ОЦІНЮВАННЯ.....	35
4.1. Кореляція системи оцінювання з цілями проєкту.	35
4.2. Диференціація оцінювання.	37
4.3. Формувальне та підсумкове оцінювання в проєктному навчанні. ..	40
4.4. Демонстрація учнівських робіт.	44
РОЗДІЛ 5. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ.....	47
5.1. Використання інформаційних технологій у процесі реалізації історичних проєктів.....	47
5.2. Інтеграція мультимедійних технологій в учнівські проєкти.	50
5.3. Роль соціальних мереж у проєктному навчанні.....	53
РОЗДІЛ 6. ЗВ'ЯЗОК ІСТОРІЇ ІЗ СЬОГОДЕННЯМ.....	57
6.1. Аналіз впливу історичних подій на сьогодення.....	57

6.2. Обговорення актуальності та зв'язків із сьогоденням.	59
6.3. Розвиток критичного мислення та громадянської активності.	61
РОЗДІЛ 7. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА НАДАННЯ ПІДТРИМКИ....	64
7.1. Вирішення потенційних проблем під час впровадження проєктного навчання.	64
7.2. Стратегії залучення учнів і управління часом.	66
7.3. Підтримка учнів із різними потребами та здібностями.	69
РОЗДІЛ 8. РЕФЛЕКСІЯ Й ОЦІНЮВАННЯ.....	72
8.1. Оцінка успішності реалізації проєкту.....	72
8.2. Збір відгуків учасників освітнього процесу про досвід проєктного навчання.	74
РОЗДІЛ 9. ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД І СТУДІЇ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ІСТОРІЇ: ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРИНЦИПИ	77

ВСТУП

Застосування ідей компетентнісного підходу в освіті вимагає пошуку методів навчання та форм організації освітнього процесу, що дозволять сформувати необхідний рівень ключових компетентностей. Традиційні методи навчання, що ґрунтуються на інформаційно-ілюстративній діяльності вчителя (розповідь, демонстрація, лекція) і репродуктивній діяльності учня, дедалі більше втрачають свою актуальність у педагогічному просторі. Учень має отримувати інформацію не в готовій формі, а в процесі пошуку та творчого осмислення. Аби зрозуміти й оцінити історичну подію, учні повинні вміти не лише працювати з інформацією, але й розвивати так звані *softskills*, тобто критичне мислення, командну роботу, емоційний інтелект тощо. Одним із найефективніших способів досягнення зазначеного вище є впровадження в освітній процес проектного навчання – підходу, орієнтованого на учня, на формування в нього дослідницьких умінь, креативності, критичного мислення, комунікативних навичок, зокрема, у процесі вивчення історії.

Проектне навчання виходить за рамки запам'ятовування дат і фактів, дозволяє школярам глибше зануритися у вивчення історичної минувшини, активно здобувати знання. Досліджуючи певні історичні епохи та події, встановлюючи їхні зв'язки із сьогоденням, аналізуючи первинні та вторинні джерела, створюючи змістовні проекти, учні не лише стають активними учасниками освітнього процесу, але й розвивають навички, необхідні для успішного досягнення поставлених цілей у реальних життєвих умовах.

Серед аргументів «за» проектне навчання – потенціал для розвитку критичного мислення. Замість того, щоб пасивно поглинати інформацію, учнів заохочують аналізувати та оцінювати історичні свідчення, структурувати й інтерпретувати інформацію, робити висновки та висловлювати обґрунтовані думки. Проектне навчання спонукає учнів вдаватися до мислення вищого рівня (аналізувати, порівнювати, категоризувати, висувати гіпотези, складати звіт, оцінювати, аргументувати тощо), розглядати різні думки, зважувати докази та формувати обґрунтовані аргументи.

Опановуючи культуру виконання проектних завдань, здобувачі освіти розвивають навички XXI століття, зокрема, комунікативні навички та навички співробітництва. Працюючи над проектами в малих групах, учні навчаються конструктивно спілкуватися, сприймати різні думки, домовлятися та розподіляти між собою обов'язки. Вони розвивають навички міжособистісного спілкування, що відіграють вирішальну роль у досягненні спільної мети. Співпрацюючи, учні також знайомляться з різними інтерпретаціями історії, а це сприяє розвитку емпатії та сприйняттю культурного різноманіття.

Ще однією з ключових переваг проєктного навчання в історичній освіті є розвиток креативності та інноваційності. Отримавши свободу у виборі теми, методів дослідження та форматів презентацій, учні навчаються мислити нестандартно та висловлювати свої унікальні думки. Вони можуть створювати документальні фільми, проєктувати музейні експозиції, писати історичну художню літературу або розробляти інтерактивні цифрові проєкти. Ця творча свобода посилює активність учнів та дозволяє урізноманітнити вираження історичних контекстів і сенсів.

Окрім академічних досягнень проєктне навчання в історичній освіті сприяє розвитку життєвих навичок. Здобувачі освіти навчаються самостійно, беручи на себе відповідальність за власну освіту. Вони вчаться ефективно керувати своїм часом, ставити цілі та наполегливо протистояти різноманітним викликам. Проєктне навчання також розвиває навички інформаційної грамотності, оскільки учні оцінюють достовірність і надійність джерел, орієнтуються в цифрових архівах і намагаються інтерпретувати інформацію.

Використовуючи проєктний підхід у навчанні вчителі значно актуалізують історичну освіту перед учнями. Пов'язуючи минуле з сучасністю, вони починають краще усвідомлювати вплив історії та сьогодення та майбутнє. Проєктне навчання заохочує дітей досліджувати історичні події, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати їхній вплив на сьогодення. Це навчає здобувачів освіти критично оцінювати навколишній світ і брати активну участь у громадському житті.

Крім того, проєктне навчання забезпечує інклюзивність і диференційованість освітнього процесу. У межах учнівських груп можуть працювати діти з різними інтелектуальними здібностями й академічними досягненнями. Учні можуть обирати теми, що відповідають їхнім науково-пізнавальним інтересам, уподобанням і потребам, що робить освітній процес особистісно орієнтованим і цікавим. Проєктне навчання також уможливляє інтеграцію в освітній процес сучасних інформаційних технологій, що дозволяє учням отримувати доступ до широкого спектру ресурсів, співпрацювати в мережі «Інтернеті» та презентувати свою роботу за допомогою цифрових інструментів.

Отже, проєктне навчання має значний потенціал для впровадження в історичну освіту. Означений підхід дозволяє учням формувати навчальний досвід, розвивати критичне мислення та навички вирішення проблем, сприяє співпраці та комунікації, заохочує до творчості й інновацій, виховує емпатію та сприйняття перспективи, спонукає учнів до вираження активної громадянської позиції.

Представлений посібник містить рекомендації та ресурси, що стануть у нагоді вчителям, які бажають розпочати трансформаційну подорож із впровадження проєктного навчання в історичну освіту.

РОЗДІЛ 1.

СУТНІСТЬ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

1.1. Дефініції та ключові принципи.

У науковій літературі поняття «проектне навчання», «проектна технологія навчання», «метод проєктів» є практично синонімічними. Це зумовлено тим, що впродовж тривалого часу практична необхідність диференціювати ці поняття була відсутня, адже в основі використання проєктів у навчанні – проєктна діяльність школярів. Незважаючи на те, що саме у поняттях концентруються суттєві ознаки явища, ми не будемо занурюватися в теорію й описувати зміст використовуваної в дослідницькому просторі термінології, а послуговуватимемося надалі узагальнюючим поняттям «проектне навчання». Головний же акцент буде зроблено на впровадженні в освітню практику проєктів, визначенні педагогічних і методичних основ їхнього використання в навчанні історії.

Проектне навчання – освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку.

Ключовими принципами проєктного навчання є:

- принцип зв'язку навчання з реальним життям: у процесі навчання учні отримують реальний досвід, пов'язаний із контекстами та викликами реального світу. Долучаючись до реалізації проєкту, школярі виступають у ролі істориків, археологів або соціологів, що дозволяє їм зануритися у процес історичного дослідження;

- принцип актуальності: учнів заохочують вивчати цікаві для них історичні проблеми, налагоджувати дослідницьку діяльність, ставити запитання та шукати на них відповіді. Учні визначають дослідницькі завдання, висувають гіпотези, досліджують різні точки зору й аргументують їх;

- принцип відповідальності: у процесі проєктної роботи відповідальність за навчання покладається на учня як індивіда і члена проєктної групи. Найважливіше те, що учень, а не вчитель визначає тему проєкту, шляхи його реалізації, форму презентації тощо;

- принцип співробітництва та партнерства: налагоджуючи комунікацію з іншими учасниками освітнього процесу та розв'язуючи спільні завдання, учні формують комунікативні навички та навички співробітництва. Працюючи в групах, вони обмінюються ідеями та досвідом, дискутують, обговорюють різні точки зору та навчаються ефективно висловлювати свої думки перед аудиторією;

- принцип саморозвитку: аналізуючи історичні джерела, оцінюючи суперечливі судження та наводячи власні аргументи, учні розвивають критичне мислення та навички вирішення проблем. Також у процесі виконання проекту розвивається здатність аналізу складних історичних проблем, оцінювання надійності джерел і синтезу інформації;

- принцип рефлексивності та метапізнання: учні розмірковують над процесом навчання та метакогнітивними стратегіями. Вони оцінюють власний навчальний поступ, відслідковують свій прогрес і визначають напрями подальшого розвитку. Рефлексивні практики сприяють удосконаленню пізнавальних здібностей і полегшують перенесення сформованих в одній ситуації знань і навичок на нові завдання;

- принцип узгодження з цілями історичної освіти: учні розвивають історичне мислення, під яким розуміється розумова діяльність, спрямована на осмислення минулого, теперішнього і прогнозованого майбутнього [1, с. 12]. Виконуючи проекти, школярі з'ясовують передумови та джерела зародження певних важливих для суспільного розвитку явищ, вчаться критично аналізувати первинні та вторинні джерела, оцінювати історичні наративи та будувати власні інтерпретації історичних подій.

Проектне навчання в історичній освіті дозволяє забезпечити перехід від репродуктивної моделі освіти до продуктивної, активний розвиток пізнавальних здібностей здобувачів освіти, самостійність у виборі та вирішенні навчальних завдань. Дотримуючись ключових принципів проектного навчання, педагоги можуть сприяти реалізації динамічних і змістовних проектів, спрямованих на розвиток критичного й історичного мислення, комунікативності та співробітництва, а також власного бачення історичних подій. Проектне навчання, узгоджуючись із цілями історичної освіти, дозволяючи учням побачити історичний плюралізм і багатоманітність, відкриває шляхи для подальшого пізнання, а не просто до засвоєння «суми знань».

1.2. Переваги проектного навчання.

Проектний метод має істотні позитивні відмінності від традиційних методів навчання. Основним недоліком традиційних методів є те, що здобувачі освіти отримують знання-шаблони, які, по-перше, швидко забуваються, а по-друге, не можуть застосовуватися для інших типів проблем і задач. Проектний метод дозволяє учням самостійно здобувати знання, отримувати досвід пізнавальної та навчальної діяльності. Якщо діти сформулюють в школі дослідницькі навички, навчатися орієнтуватися в потоці інформації, аналізувати її, узагальнювати, бачити тенденції, співставляти

¹ Стефанюк Г. В. Розвиток історичного та логічного мислення на уроках історії: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : ПНУ, 2018. 62 с.

факти, робити висновки, їм буде простіше адаптуватися до мінливих умов життя.

Використання проєктного навчання у процесі вивчення історії має численні переваги, зокрема:

Поглиблення розуміння змісту історичної освіти. Долучаючись до реалізації проєктів, здобувачі освіти досліджують історичні події, аналізують первинні та вторинні джерела, поглиблюють свої знання. Учні встановлюють зв'язки між різними історичними подіями, аналізують причинно-наслідкові зв'язки та критично оцінюють їхнє значення. Цей активний та захоплюючий досвід навчання сприяє глибшому розумінню та запам'ятовуванню історичного змісту.

Розвиток критичного мислення та аналітичних навичок. Здобувачі освіти аналізують та оцінюють історичні свідчення, розглядають різні точки зору та вибудовують власні аргументи. Проєктне навчання вимагає від учнів синтезу інформації, встановлення зв'язків і вироблення обґрунтованих думок щодо складних історичних питань. Цей процес покращує здатність школярів мислити критично, ставити запитання, розмірковувати над історичними подіями та, зрештою, озброює їх основними навичками для оцінки доказів і прийняття обґрунтованих рішень.

Формування навичок дослідницької та інформаційної грамотності. Здобувачі освіти навчаються критично аналізувати та оцінювати історичні джерела, виявляти тенденційну інформацію, пояснюють її необ'єктивність. Проводячи дослідження, вони формують навички конспектування, цитування джерел і створення бібліографії. Означені навички дослідницької та інформаційної грамотності можна застосовувати на інших навчальних дисциплінах, що формують у школярів здатність до навчання впродовж життя.

Удосконалення навичок співпраці та спілкування. Здобувачі освіти працюють разом у групах, діляться ідеями, розподіляють завдання та дискутують. Спільні проєкти вимагають ефективного спілкування, активного слухання та навичок ведення переговорів. Завдяки співпраці учні навчаються поважати різноманітні думки, розвивають емпатію та працюють над досягненням спільної мети. Означені навички є цінними не лише в академічному середовищі, але й у майбутній кар'єрі та повсякденному житті.

Розвиток креативності та інноваційного мислення. Здобувачам освіти надається свобода у виборі теми проєкту, методів дослідження та формату презентації. Ця гнучкість дозволяє демонструвати історичні знання та навички за допомогою різноманітних засобів, таких як мультимедійні презентації, діорами, художні зображення або інтерактивні вебсайти. Проєктне навчання сприяє творчому мисленню, вирішенню

проблем і здатності мислити нестандартно, розвиваючи в учнів уяву та інноваційність.

Підвищення мотивації до навчання: Оскільки центр процесу навчання переноситься з учителя на школярів, стимулюється природна допитливість здобувачів освіти, розвивається внутрішня мотивація і, відповідно, зростає їхній інтерес до вивчення історії.

Забезпечення соціального та емоційного розвитку. Завдяки спільним проектам здобувачі освіти навчаються працювати в команді, розвивають навички міжособистісного та ефективного спілкування. Також у них формується розуміння необхідності поважати різні точки зору, вирішувати конфлікти та цінувати внесок інших. Проектне навчання сприяє створенню позитивного клімату в класі, учні відчують свою цінність і підтримку, що призводить до підвищення впевненості в собі та почуття залученості в навчальний процес.

Розвиток міжпредметних зв'язків. Історичні проекти можуть тісно перетинатися з лінгвістикою, технологіями, мистецтвом, географією та, зокрема, природничими науками. Наприклад, проект про промислову революцію, окрім аналізу першоджерел і написання історичного наративу, може передбачати створення візуалізацій, дослідження промислового впливу на екологію й ознайомлення з тогочасними науковими досягненнями. Така міжпредметна інтеграція дає змогу сформувати в учнів уміння встановлювати всебічні зв'язки між науковими фактами, поняттями, законами, теоріями з різних галузей знань.

Формування індивідуальної траєкторії навчання. У ході проектного навчання учні можуть обирати проекти, що відповідають їхнім сильним сторонам і вподобанням, підсилюючи своєю унікальністю. Вчителі ж отримують можливість адаптувати освітній процес під індивідуальні особливості кожного учня. Інклюзивний підхід дає всім учням можливість активно включитися у навчання та досягти успіху.

Розвиток основних життєвих навичок. Дотримуючись термінів виконання проекту, учні навчаються ефективно керувати своїм часом, організувати роботу, ставити цілі та долати труднощі. Означені навички можна застосувати в різних ситуаціях і контекстах, вони є важливими для побудови продуктивних стосунків із соціальним оточенням та досягнення успіху в житті.

РОЗДІЛ 2. ПІДГОТОВКА ДО ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Окреслення основної проблеми проєкту.

Основою проєкту є певна проблема. Вона слугує рушійною силою, що спрямовує учнівські запити, дослідження та вирішення завдань упродовж усього проєкту. В історичній освіті основна проблема має стимулювати допитливість учнів і спонукати їх досліджувати важливі історичні події, аналізувати першоджерела та поглиблювати розуміння минулого.

На думку видатного фізика Альберта Ейнштейна, правильно сформулювати проблему зазвичай складніше, ніж вирішити її. Постановка основної проблеми також є важким і відповідальним завданням, що передбачає врахування певних моментів.

Особливості основної проблеми. Основна проблема, на вирішення якої спрямовується проєкт, має бути відкритою, контраверсійною, стимулювати зацікавленість, заохочувати до подальших пошуків та інтерпретацій. Крім того, вона має бути цікавою для учнів, дозволяти висловлювати свої думки, проявляти ініціативу і творчий підхід, дозволяти створювати дійсно авторський проєктний продукт, сприяти досягненню учнями вимог до обов'язкових результатів навчання у громадянській та історичній освітній галузі, визначених Державним стандартом.

Наприклад, у ході проєкту замість запитання «Які були причини Другої світової війни?» ефективнішим запитанням може бути «Як ми можемо використовувати первинні джерела для дослідження різних точок зору на причини та наслідки Другої світової війни та їхній вплив на наше розуміння історії?».

Основна проблема як орієнтир. Протягом усього проєкту основна проблема слугує орієнтиром, зосереджуючи учнів на основній меті та спрямовуючи їхню роботу. Важливо заохочувати учнів регулярно аналізувати основну проблему та мету проєкту, розмірковувати про свій прогрес, набуті історичні знання, вміння та навички.

Релевантність і автентичність. Основна проблема повинна підбиратися з урахуванням інтересів учнів, що сприятиме формуванню на особистісному рівні їхньої внутрішньої готовності до виконання вимог навчальної діяльності та спонукатиме пізнавальну активність. Вона має стосуватися важливих аспектів історичного дискурсу, демонструвати учням актуальність історичних пошуків. Автентичності можна досягти, сформулювавши основну проблему так, щоб її вирішення передбачало діяльність істориків, археологів, антропологів чи інших фахівців, які

працюють в царині історичних студій. Освітній процес за цієї умови повинен моделювати процес наукового дослідження.

Залучення учнів до окреслення проблеми. Основна проблема передусім повинна викликати зацікавленість учнів і спонукати їхню допитливість. Здобувачі освіти мають активно висловлюватися, ставити запитання, вносити свої пропозиції, долучатися до визначення оптимальних для них напрямів наукового дослідження. Важливо заохочувати учнів генерувати власні ідеї, пов'язані з основною проблемою, сприяти розвитку їхньої індивідуальної освітньої траєкторії та академічної свободи.

Інтерактивність. Учні не завжди можуть дослідити і вирішити будь-яку проблему. Зважаючи на це, завдання кожного вчителя полягає у прагненні допомогти і спрямувати учнів у правильному напрямі з метою чіткого і коректного формулювання основної проблеми. Можна розпочати обговорення потенційних основних проблем із мозкового штурму та конкретизувати їх на основі пропозицій, відгуків і роздумів учнів. Крім того, важливо дозволити учням ділитися своїми ідеями, думками та роздумами.

Багатоперспективність (багаторакурсність)². Одне із пріоритетних завдань шкільної історичної освіти полягає у необхідності навчити учнів порівнювати, аналізувати і тлумачити факти, отримані з різноманітних першорядних і другорядних джерел. У зв'язку з цим основна проблема проекту має розвивати в учнів спроможність і бажання розглядати ситуацію в іншому ракурсі, заохочувати сприймати різні суспільні позиції та інтереси, оцінювати докази що веде до кращого розуміння динаміки подій на певному відрізку історії, передбачених і непередбачених наслідків політико-економічних процесів, військових операцій тощо. Багатоперспективність дає змогу розвивати історичне і критичне мислення учнів, а також соціальні якості особистості: громадянськість, соціальну справедливість, сприяє вихованню демократичних цінностей тощо.

Спрямованість на формування вмінь і навичок. Основна проблема проекту має спрямовуватися на досягнення результатів навчання, визначених Державним стандартом і відповідною модельною навчальною програмою. Вирішення проблеми передбачає роботу з джерелами, оцінку історичних подій, фактів та видатних осіб, інтерпретацію історичних наративів та формування власних аргументів. Важливо якомога раніше залучати школярів до наукового пізнання світу, а також навчити їх самостійно здобувати знання та робити власні відкриття.

Коригування основної проблеми. Основна проблема проекту не є остаточною, у зв'язку з чим може виникнути необхідність її коригування.

² Сахновський О.Є. Багатоперспективність у викладанні історії. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 35. С. 382–387.

У процесі дослідження можуть з'ясуватися нові, невідомі до цього факти, що вплине на початкові результати аналізу проблемної ситуації. Важливо відкоригувати основну проблему з урахуванням нових ідей та переконатися, що вона й надалі стимулює мислення учнів.

Рефлексія та самооцінка. Наприкінці проєкту учні повинні поміркувати над основною проблемою і оцінити свій досвід навчання. Чи стимулювала основна проблема їхню цікавість? Чи задовольнила вона допитливість? Чи сприяла розвитку критичного мислення? Важливо разом з учнями проаналізувати, як поглибилося їхнє розуміння історичних подій і концепцій.

Оцінка основної проблеми. У межах загального оцінювання проєкту необхідно окреслити ефективність вирішення основної проблеми у ході учнівського дослідження. Подумайте, чи спонукала основна проблема учнів до критичного аналізу, оцінки різних точок зору та розвитку навичок історичного мислення. Поміркуйте над тим, наскільки добре основна проблема узгоджується з державними стандартами та очікуваними результатами проєкту.

2.2. Визначення навчальних цілей.

Проектне навчання на уроках історії вимагає ретельного планування й узгодження з конкретними модельними чи навчальними програмами, а також з відповідними освітніми стандартами. Чітко окреслюючи бажані результати проєктів, учителі можуть забезпечити залученість учнів до змістовного та цілеспрямованого навчання. У цьому розділі розглядаються особливості постановки навчальних цілей, які обов'язково мають узгоджуватися з державними стандартами, зокрема Державним стандартом базової середньої освіти (2020) або Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2011).

Розуміння історичного змісту. Одним із пріоритетних завдань проєктного навчання на уроках історії є отримання та засвоєння учнями системних знань про головні події, явища та тенденції в історії України та світу. Навчальні цілі, пов'язані зі знанням історичного змісту, можуть включати знання і розуміння характерних рис, особливостей, значення та наслідки подій, явищ і процесів в історії доби; здатність пояснювати зв'язок між подіями, розрізняти причини, приводи, результати і наслідки подій, визначати та характеризувати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами, процесами в часі та просторі, визначати інформаційну повноту джерела, виокремлювати основні положення його змісту тощо.

Приклад навчальної цілі: учні демонструють розуміння причин і наслідків Голокосту, аналізують першоджерела, демонструють знання перебігу подій та пояснюють їхній вплив на східноєвропейські суспільства.

Формування історичного мислення. Ще одне завдання проєктного навчання в історичній освіті полягає у формуванні в учнів історичного мислення, спрямованого на осмислення минулого, сучасного та на прогнозування майбутнього. Історичне мислення передбачає оволодіння учнями системою інформаційних й аналітичних навичок, зокрема, здатністю із загального потоку інформації виокремлювати події на певних підставах, здатністю описувати події на основі різних джерел, пропонувати власну інтерпретацію історичних подій. Навчальні цілі, пов'язані з історичним мисленням, можуть включати здатність до критичного мислення, роботи з різними джерелами інформації та власного бачення історичних подій, яке може відрізнятися від позиції педагога й авторів підручників.

Приклад навчальної цілі: учні застосовують критерії для визначення достовірності та повноти інформації про Голокост, аргументують власні судження щодо його впливу на східноєвропейські суспільства за допомогою історичних фактів, наявних досліджень, доступних історичних джерел та з урахуванням гуманістичних цінностей.

Формування інформаційної грамотності та дослідницьких навичок. Працюючи над реалізацією проєкту, учні отримують можливість сформувати інформаційну грамотність та дослідницькі навички. Навчальні цілі, пов'язані з інформаційною грамотністю, можуть включати здатність виявляти факти маніпулювання масовою інформацією в текстових і візуальних джерелах; розпізнавати тенденційну інформацію. Цілі, спрямовані на формування дослідницьких навичок, можуть включати вміння висувати гіпотези стосовно впливу історичних подій на сучасність; аналізувати історичні джерела; доводити чи спростовувати істинність історичних суджень; створювати власний інтелектуальний продукт, дотримуватись засад академічної доброчесності.

Приклад навчальної цілі: учні демонструють вміння знаходити й оцінювати першоджерела, пов'язані з порятунком євреїв під час Другої світової війни, використовувати їх для створення інформативної мультимедійної презентації про Праведників народів світу.

Розвиток навичок спілкування та презентації. Навчальні цілі, пов'язані з комунікацією, можуть включати здатність до висловлювання ідей, чіткої подачі інформації та участі у конструктивних дискусіях на історичні теми. Цілі презентаційних навичок можуть включати можливість створювати та проводити усні презентації, розробляти наочні матеріали, структурувати інформацію в коректній і зрозумілій формі.

Приклад навчальної цілі: учні демонструють презентацію, пояснюючи причини та наслідки Другої світової війни, використовуючи наочні матеріали, різноманітні техніки мовлення та достовірну історичну інформацію.

Розвиток соціальних та емоційних навичок. Навчальні цілі, пов'язані із соціальними та емоційними навичками, можуть включати здатність працювати в команді, поважати різноманітні думки, конструктивно вирішувати конфлікти та демонструвати емпатію до представників різних національностей, а також їхньої ролі в той чи інший історичний період.

Приклад навчальної цілі: учні ефективно співпрацюють, створюючи музейну експозицію про мультикультурну історію свого краю, демонструють конструктивне спілкування, активне слухання та командну роботу.

Інтеграція міжпредметних зв'язків. Проектне навчання дозволяє забезпечити міжпредметні зв'язки, інтегруючи інші предметні галузі в проєкт, використовувати інформацію із суміжних галузей знань для характеристики минулих і сучасних суспільних подій, явищ, процесів. Це дозволяє учням прослідкувати взаємозв'язок знань і поглибити розуміння історичних подій. Навчальні цілі, пов'язані з міжпредметними зв'язками, можуть включати розвиток мовних навичок шляхом створення інформаційних продуктів щодо історії, культури і розвитку суспільства регіону та/або країни. Розкриваючи зміст, значення, вплив технологій, технічних винаходів та наукових досягнень на перебіг історичних подій, явищ і процесів, формується компетентність у галузі природничих наук, техніки та технологій.

Приклад навчальної цілі: учні демонструють сформованість навичок письмової діяльності, досліджуючи та описуючи регіональний сюжет історії Голокосту в статті для Вікіпедії, синтезуючи суспільні явища та процеси відповідного історичного періоду.

Розгляд глобальних і регіональних перспектив. Навчальні цілі, пов'язані з глобальними та регіональними перспективами, передбачають розуміння того, як історичні події вплинули на різні регіони та культури. Наприклад, вплив колонізації чи імперіалізму на оцінку різноманітних історичних наративів.

Приклад навчальної цілі: учні демонструють розуміння впливу Голокосту на сучасний світ, аналізуючи первинні джерела з різних регіонів і представляючи порівняльний аналіз його наслідків.

2.3. Вибір актуальних і цікавих історичних тем.

Ще одним вкрай важливим аспектом реалізації проєктного навчання є вибір теми проєкту. При цьому об'єкт проєктування апіорі обирається за активної участі самих учасників освітнього процесу.

Варто відзначити, що організація проєктної діяльності має ґрунтуватися на принципах загальновідомої «школи успіху та радості», розробленої французьким педагогом Селестеном Френе. Френе стверджував, що у пізнавальній діяльності та розвитку дитини вирішальну

роль відіграють її потреби, інстинкти, прагнення і бажання. Зважаючи на це, завдання школи – максимально допомогти дітям реалізувати свої здібності. Крім того, пізнавальний інтерес викликає радість, сприяє інтелектуальному розвитку, задоволенню фізіологічних потреб та загалом нормальному функціонуванню організму [3, с. 20]. У зв'язку з цим вибір тематики і змісту історичного проекту здійснюється вчителем за активної участі і погодження майбутніх проєктантів.

Процес вибору теми та змісту проєкту можна представити у вигляді наступного алгоритму:

Враховуйте особливості відповідної модельної чи навчальної програми. Обираючи тему історичного проєкту, перегляньте очікувані результати навчання, пропонований зміст навчального предмета та види навчальної діяльності відповідної модельної чи навчальної програми. Це гарантуватиме, що виконання проєкту сприятиме реалізації вимог до обов'язкових результатів навчання громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти.

Приклад: якщо в модельній програмі наголошується на розумінні суспільної значущості об'єктивних і неупереджених історичних досліджень, вибір історичної теми відповідатиме завданням державного стандарту.

Враховуйте знання, життєвий досвід та інтереси учнів. Аби залучити учнів до проєктного навчання, важливо обрати тему, яка перегукується з їхнім життям та інтересами. Розгляньте культурні, соціальні чи політичні аспекти, які суголосні з досвідом учнів. Зв'язок історії з їхнім особистим життям підвищує значущість теми, сприяє зростанню мотивації та залученості учнів.

Приклад: якщо учні цікавляться проблемами навколишнього середовища, дослідження впливу індустріалізації на навколишнє середовище корелюватиме з їхніми інтересами та створить відповідний контекст проєкту.

Обирайте контраверсійні теми. Кожна історична епоха репрезентує запас сюжетів, осмислення яких породжує різноманітні думки, часто суперечливі, та навіть взаємовиключні наративи, зумовлює соціальну, політичну чи культурну напругу. Обравши таку історичну тему, учні зможуть проаналізувати різні точки зору, розвинути критичне мислення, аналізуючи джерельну базу, оцінити та зрозуміти історичну подію.

Приклад: дослідження руху за громадянські права дає змогу учням вивчити погляди різних дотичних груп, таких як афроамериканці, борці за громадянські права та противники руху.

³ Гончаренко-Закревська Н. Інноваційні підходи щодо розвитку особистості і формування поведінки дитини в педагогічній спадщині С. Френе. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3–4 (18–19). С. 17–29.

Окреслюйте регіональні та глобальні контексти. Краснзнавчі студії дозволяють учням глибоко проаналізувати закономірності й тенденції історичного розвитку свого регіону, сформувані стійкі знання і певні системні уявлення про край. Глобальна ж історія розширює пізнавальні горизонти учнів, сприяє розумінню основних тенденцій і факторів розвитку людства, акцентує увагу на зв'язках, взаємодії й взаємному впливі.

Приклад: викладаючи в прибережному місті, вибір місцевої історичної теми, як-от вплив морської торгівлі на місцеву економіку, може допомогти учням зрозуміти значення їхньої громади в глобальному контексті.

Зважайте на історичну значущість і актуальність. Зосереджуйтеся на історичних процесах, подіях або посталях, які суттєво вплинули на життя суспільства, перебіг історії або подальший розвиток цивілізації. Обравши важливу історичну тему, учні відчуватимуть причетність до вивчення актуальної проблеми, що сприятиме підвищенню рівня їхньої зацікавленості й активізації творчої діяльності.

Приклад: вибір історичної теми, як-от рух за надання жінкам виборчого права, підкреслює важливість боротьби за права жінок та її актуальність для дискусій про гендерну рівність.

Інтегруйте міжпредметні зв'язки. Історія пов'язана з різними дисциплінами, такими як мова, мистецтво, музика чи географія. Інтеграція міжпредметних зв'язків покращує розуміння учнями історичних подій і дозволяє більш комплексно досліджувати тему.

Приклад: досліджуючи епоху Відродження через призму мистецтва та літератури, учні можуть проаналізувати ренесансний вплив на створення нової світоглядної картини.

Зважайте на наявність автентичних джерел. Документи, щоденники, листи, мемуари, фотографії, мапи тощо надають значні інформаційні можливості, адже на всіх цих джерелах – відбиток свого часу, тієї епохи, в яку вони створені. Однак у процесі роботи з джерелом важливо вивчити не лише його текст, але й походження і, за наявності, присвячену йому критичну літературу та обов'язково враховувати ступінь наукового вивчення джерела попередніми дослідниками⁴. Аналіз історичних джерел, виявлення в них необхідної інформації, перевірка її достовірності сприяють розвитку критичного мислення учнів, формуванню в них власної думки, поглибленому вивченню історичного сюжету і, відповідно, значно підвищує ефективність проєкту.

Приклад: дослідження Американської революції передбачає роботу учнів із першоджерелами (насамперед з Декларацією незалежності Сполучених Штатів), промовами революційних лідерів або свідченнями

⁴ Історичне джерелознавство: підручник / Калакура Я. С., Головка С. В., Войцехівська І. Н. та ін. Київ: Либідь, 2002. 488 с. URL: <http://politics.elib.org.ua/pages-cat-171.html>

очевидців, а це дозволяє, у процесі формування висновків, зважати на історичні докази.

Розглядайте суперечливі теми. Це спонукає учнів критично мислити, ставити під сумнів домінуючі наративи, розвивати власні інтерпретації та вдаватися до аналізу. Суперечливі теми можуть розпалити в учнів зацікавленість, сприяти їхньому інтелектуальному залученню.

Приклад: дослідження ядерного бомбардування Хіросіми і Нагасакі в роки Другої світової війни дозволить учням розглянути різні думки та долучитися до етичних дискусій.

Враховуйте місцеві ресурси й історичні локації. Місцеві музеї, історичні пам'ятки, архіви чи експертні товариства нерідко пропонують інформацію, яку не можливо отримати з інших джерел і, відповідно, покращують розуміння учнями теми. Екскурсії дозволяють повною мірою реалізувати дидактичний принцип зв'язку із життям.

Приклад: у процесі дослідження Другої світової війни організація екскурсії на поле битви або в музей дозволить школярам зануритися в історію та зробити навчання більш захоплюючим.

Дозволяйте учням обирати. Учителю необхідно укласти список тем проекту, а від учнів вимагається обрати одну із них шляхом обговорення. За цієї умови можна запропонувати учням нову тему проекту, низку варіантів, а також дозволити їм визначити власні теми у межах навчального плану. Надаючи учням право голосу у процесі вибору теми, ви підвищуєте їхню причетність та інвестиції в проєкт.

Приклад: пропозиція вибору історичного сюжету, пов'язаного із певним періодом чи темою, дозволяє учням задовольнити власні інтереси та адаптувати проєкт відповідно до своїх уподобань.

Зважайте на часові та ресурсні обмеження. Переконайтеся, що обрану тему можна дослідити протягом заданого періоду часу та з наявними ресурсами (матеріально-технічна база, джерельна база, експертні платформи). Вибір теми, яку можна зреалізувати в рамках обмежень освітнього процесу, допомагає забезпечити реалістичність та ефективність проєкту.

Приклад: якщо тривалість проєкту обмежена кількома тижнями, вибір теми з більш вузьким фокусом, як-от вплив конкретного винаходу на суспільство, дозволить провести більш глибоке дослідження протягом заданого періоду часу.

2.4. Планування структури проєкту.

Виконання проєкту розпочинається з планування діяльності для вирішення проблеми, іншими словами – з проєктування самого проєкту. Планування є важливою процедурою, від ефективності якої залежить подальша робота над проєктом. Розробка структурованого плану надає

загальну, цілісну картину проєкту та послідовність виконання визначених робіт.

Рекомендації щодо планування та реалізації історичного проєкту:

Виділіть час на передпроектну підготовку. Це передбачає представлення можливих тем проєкту учням, пояснення цілей і очікувань, надання необхідних базових знань і визначення контексту проєкту. Необхідно виділити достатньо часу, щоб учні поставили запитання, обдумали ідеї та глибше зрозуміли вимоги проєкту.

Визначте цілі та завдання проєкту. Перед тим, як перейти до поетапної розробки проєкту, важливо чітко визначити його цілі та завдання. Окреслити бажані результати та досягнення учнів після реалізації проєкту. Узгодити означені цілі та завдання з відповідним державним стандартом, модельною чи навчальною програмою.

Визначте ключові етапи та види діяльності. Розподіліть проєкт на ключові етапи його реалізації та продумайте відповідні види діяльності для кожного етапу. На цих етапах можуть проводитися дослідження, аналізуватися першоджерела, розроблятися історичний наратив, створюватися презентації. Важливо окреслити часові межі для кожного етапу та переконатися, що вони досяжні впродовж виділеного часу.

Приклад:

Підготовчий етап: ознайомлення з цілями і завданнями проєкту, критеріями оцінювання його результативності; об'єднання в групи та планування групової роботи; розподіл роботи між учасниками груп (1 тиждень);

Етап безпосередньої реалізації: аналіз першоджерел; консультації з експертами; спростування історичних міфів або розвиток нових історичних бачень; створення кінцевого продукту (4 тижні);

Підсумковий етап: створення візуальної презентації, експертна перевірка та перегляд; підсумкова презентація та рефлексія (3 тижні).

Будьте гнучкими. Реалізація проєкту досить часто вимагає коригування запланованих активностей, оскільки учні можуть зіткнутися з певними труднощами або невідомими раніше аспектами, що вимагають більше часу для дослідження. Важливо зробити часовий графік гнучким, щоб задовольнити потреби учнів, запропонувати додаткову підтримку або змінити проєктну діяльність на основі прогресу та запитів учнів.

Управляйте часом, враховуючи навантаження учнів. Переконайтеся, що визначені завдання є реалістичними та можуть бути досягнуті впродовж встановленого терміна. Враховуйте наявність ресурсів, доступність технологій і складність завдань проєкту. Відкоригуйте графік так, щоб дати учням достатньо часу для ефективного виконання кожного завдання.

Встановіть чіткі терміни та очікування. Переконайтеся, що учні розуміють мету кожного етапу роботи над проєктом, сутність завдань,

критерії оцінювання та очікувані результати роботи. Чіткі очікування допомагають учням залишатися зосередженими та мотивованими протягом усього проекту, а також створюють відчуття структурованості та відповідальності.

Залучайте учнів до процесу планування. Дозвольте учням зробити свій внесок у розробку графіка реалізації проекту, визначати основні види діяльності та пропонувати зміни. Залучаючи учнів до планування, ви сприяєте збільшенню інвестицій їхніх зусиль у загальну справу, розвиваєте в них почуття приналежності та відповідальності.

Контролюйте та коригуйте часовий графік. Регулярно відстежуйте хід виконання проекту та оцінюйте потребу у коригуванні часового графіка. Відстежуйте час, витрачений на кожне завдання, обмірковуйте його оптимальність і потребу в зміні. Якщо учні просуваються швидше або повільніше, ніж очікувалося, внесіть необхідні корективи у графік і переконайтеся, що поставлені цілі та завдання проекту досяжні в межах виділеного часу.

Передбачайте самоаналіз і рефлексію. По завершенню проекту надайте учням можливість поміркувати про свій навчальний шлях, поділитися своїм досвідом і оцінити власний розвиток і досягнення. Відзначайте їхні досягнення презентацією в класі, виставкою чи демонстрацією їхніх робіт. Самоаналіз і рефлексія сприяють відчуттю завершеності роботи та допомагають учням усвідомити цінність їхніх зусиль.

Розгляньте довгострокові проекти. У деяких випадках історичні проекти можуть тривати довший період, наприклад, семестр або навчальний рік. Плануючи розклад довгострокових проектів, переконайтеся, що їхні етапи розподілені належним чином, а в учнів відслідковується прогрес у навчанні. Розподіліть проект на керовані етапи з чіткими цілями та термінами для кожного з них.

Коригуйте графік диференційовано. Враховуйте потреби різних учнів та надайте їм можливості для диференціації в межах проекту. Деяким учням може знадобитися додаткова підтримка або час, тоді як іншим піде на користь самостійна робота. Налаштуйте графік відповідно до різних стилів навчання, здібностей та науково-пізнавальних інтересів, дозволяючи персоналізувати шляхи та гнучкий темп.

2.5. Ресурсне забезпечення проекту.

Реалізація історичного проекту зазвичай передбачає використання різноманітних ресурсів: навчально-методичних, фінансових, матеріально-технічних тощо. Вчителю важливо передбачити необхідне ресурсне забезпечення процесу реалізації історичного проекту. З метою оптимізації цього процесу пропонуємо врахувати наступні рекомендації.

Використовуйте технології. Заохочуйте учнів проводити онлайн-дослідження, співпрацювати за допомогою цифрових інструментів і створювати цифрові презентації. Використовуйте освітні вебсайти, інтерактивні карти та мультимедійні платформи, щоб покращити розуміння учнями історичних подій і контекстів.

Застосовуйте місцеві ресурси. Місцеві музеї, історичні товариства, архіви та бібліотеки часто мають цінні колекції першоджерел, артефактів та експертної інформації. Встановіть партнерські відносини з цими установами й організаціями, щоб надати учням можливість отримати доступ до необхідної інформації, запросити доповідачів або провести екскурсію. Місцеві ресурси занурюють учнів в історію їхньої громади та роблять навчання більш реалістичним і актуальним.

Використовуйте електронні бази даних. Працюйте з електронними бібліотеками⁵, цифровими архівами⁶ та віртуальними музеями⁷. Такі платформи пропонують доступ до великої колекції першоджерел, фотографій, документів та усних свідчень. Навчіть учнів орієнтуватися в цих ресурсах і оцінювати достовірність та релевантність матеріалів, які вони знаходять.

Знайдіть партнерів. Залучайте партнерів із числа істориків, краєзнавців чи ветеранів, щоб збагатити проєкт. Запропонуйте їм

⁵ Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/>);

Бібліотека Конгресу (<https://www.loc.gov/>);

Europeana: європейська цифрова бібліотека (<https://www.europeana.eu/en/>);

Національна бібліотека Франції (<https://www.bnf.fr/en/>);

Електронна бібліотека «Галліка» (<https://gallica.bnf.fr/accueil/fr/content/accueil-fr?mode=desktop>).

⁶ Центральний державний електронний архів України (<https://tsdea.archives.gov.ua/ua/>);

e-Архів Михайла Грушевського (<http://hrushevsky.nbuv.gov.ua/>);

Libraria: архів української періодики онлайн (<https://libraria.ua/>);

Електронний архів Українського визвольного руху (<https://avr.org.ua/>);

Електронний архів оцифрованих періодичних видань Центральної Наукової Бібліотеки ХНУ ім. В. Н. Каразіна (<http://back2news.univer.kharkov.ua/>);

Архів українського німого кіно (<https://www.youtube.com/@user-nm8mm3ec5c>);

Електронний архів українського фольклору (<https://folklore-archive.org.ua/>);

Цифровий архів Майдану 2013/14 (<https://digitalmaidan.org/>);

Ukrainian Unofficial: електронний архів українського неофіційного мистецтва другої половини ХХ ст. (<http://www.archive-uu.com/ua/golovna>);

Електронний архів В. І. Вернадського (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_eav/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21 DBN=EAV&Z21ID=-);

Електронний архів та бібліотека порталу Шевченка (<http://kobzar.ua/site/main>);

Поліфонія: онлайн-архів музичного фольклору (<https://www.polyphonyproject.com/uk/>).

⁷ Музеї України просто неба (<https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>);

Музейний портал (<https://museum-portal.com/>);

Стоунхендж (<https://artsandculture.google.com/story/mwURGp1URe8zgg>)

Лувр (<https://www.louvre.fr/en>);

Білий дім (<https://artsandculture.google.com/partner/the-white-house>)

Британський музей (<https://britishmuseum.withgoogle.com/>)

Музеї Ватикану (<https://m.museivaticani.va/content/museivaticani-mobile/en.html>).

поділитися своїми знаннями та особистим досвідом з учнями. Співпраця з партнерами не тільки підвищує рівень розуміння учнями історії, але й сприяє встановленню зв'язку між навчанням у класі та реальним світом.

Приклад: якщо ви вивчаєте місцеву історичну подію, співпрацюйте з місцевим істориком, який може надати інформацію, провести інтерв'ю або сприяти обговоренню з учнями.

Максимально використовуйте навчальні матеріали. Ознайомтеся з підручниками, довідниками, додатковими матеріалами, в яких окреслюється історичний контекст і надається додаткова інформація. Використовуйте мапи, діаграми та шкали часу, щоб наочно відобразити історичні події та процеси. Заохочуйте учнів оформляти результати проекту, використовуючи доступне художнє приладдя, інструменти для рукоділля, технічні аксесуари тощо.

Шукайте доступ до періоджерел: щоденників, листів, фотографій, мап, періодичних та інших видань періоду, що вивчається. Важливо також користуватися фізичними або цифровими копіями періоджерел і переконатися, що учні мають необмежений доступ до них у ході дослідження та аналізу.

Обмінюйтеся ресурсами. Створіть систему обміну ресурсами між учителями. Діліться інформацією, планами уроків і матеріалами, спрямованими на реалізацію проектного навчання з історії. Об'єднання ресурсів дозволяє отримати ширший діапазон усього необхідного та спрощує процес їхнього пошуку. Співпрацюйте з колегами, обмінюйтеся онлайн-депозитаріями ресурсів, наповнюйте папки на Google Drive або інших платформах, що полегшують доступ до матеріалів та обмін ними.

Шукайте гранти та фінансування. Важливо мати можливості грантової підтримки аби отримати додаткові ресурси для історичного проекту. Багато фондів, організацій і окремих благодійників пропонують гранти спеціально під реалізацію історичних проектів. З'ясуйте пріоритети грантодавців і подавайте заявки, враховуючи означені пріоритети. Крім того, подумайте про те, щоб звернутися до місцевих громадських організацій, підприємств або відомих випускників за спонсорством чи іншою підтримкою.

Ресурсне забезпечення. До компетенції вчителя належить ресурсне забезпечення, однак свій внесок можуть зробити всі учасники освітнього процесу. Заохочуйте їх надавати у використанні необхідні для проекту ресурси. Для цього створіть перелік усього необхідного. Розкажіть учням про потребу в цих ресурсах, про їхню важливість для покращення освітнього процесу і збагачення навчального досвіду учнів. Місцеві підприємства, батьківські комітети та члени громади можуть, приміром, надати книги, старожитності, витвори мистецтва, а також матеріальну чи технологічну підтримку з метою реалізації історичного проекту.

Адаптація до бюджетних обмежень. Зважайте на те, що бюджетні обмеження можуть ускладнити пошук певних ресурсів і матеріалів. У таких випадках будьте креативними та знайдіть альтернативи, які допоможуть досягти потрібних результатів навчання. Шукайте безкоштовні або недорогі ресурси, досліджуйте відкриті освітні ресурси або адаптуйте наявні матеріали відповідно до конкретних потреб проєкту. Розгляньте спільні проєкти з іншими вчителями, щоб розділити витрати та ресурси.

Враховуйте доступність та інклюзивність. Переконайтеся, що вибрані ресурси та матеріали є доступними та інклюзивними. Враховуйте різні навчальні потреби, мовні обмеження, інтелектуальні порушення або фізичні вади учнів. Забезпечте адаптацію або альтернативні формати реалізації проєкту, щоб гарантувати можливість використання ресурсів і матеріалів усіма учнями. Розгляньте можливість використання адаптованих матеріалів та підтримку учнів, які цього потребують.

Рефлектуйте та вдосконалюйте. Регулярно аналізуйте ефективність ресурсів, що використовуються у проєкті. Отримайте від учнів зворотний зв'язок щодо потреби у їхньому залученні. Оцініть вплив ресурсів на результати навчання учнів і, відповідно, відкоригуйте їхній перелік і можливості використання. Постійно вдосконалюйте та оновлюйте колекцію ресурсів, щоб узгодити її з освітньою практикою та технологічним прогресом.

РОЗДІЛ 3. ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

3.1. Ознайомлення учнів із проєктом.

Робота над проєктом потребує концентрації уваги, наполегливості та терпіння. Зацікавленість учнів проєктом передусім залежить від його ефективної презентації. Вступний етап передбачає визначення мети та актуальності проєкту, забезпечує відчуття азарту та зацікавленості.

Встановлення контексту. Розпочніть проєктне навчання зі встановлення історичного контексту та актуалізації теми. Надайте учням довідкову інформацію, наведіть цікаві історичні факти, проведіть паралелі із сучасним світом. Залучайте учнів до дискусій, що підкреслюють актуальність і важливість обраної теми, стимулюючи зацікавленість та інтерес до подальшого дослідження. Розуміючи історичний контекст, учні усвідомлять важливість реалізації проєкту та його актуальність для їхнього життя.

Формулювання ключового питання, що забезпечує пошукову діяльність учнів. Означене питання має бути відкритим, спонукати до роздумів і стосуватися історичної теми, що досліджується. Воно має викликати інтерес і захоплювати учнів до критичного мислення, залученості в дослідження, аналізу й інтерпретації. Чітко окресліть учням ключове питання, поясніть його зв'язок із цілями проєкту й очікуваними результатами. Ключове питання спрямовує учнів до досягнення поставленої мети впродовж усієї реалізації проєкту та допомагає їм встановити зв'язок між історичним змістом та власним життям.

Значущість початку проєкту. Організуйте на початку реалізації проєкту івент, що приверне увагу учнів і викличе інтерес до теми. Запросіть зовнішніх доповідачів, істориків чи експертів, аби вони поділилися своїми знаннями та досвідом, або організуйте захоплююче випробування, що перенесе учнів у той чи інший історичний період. Використовуйте мультимедіа, артефакти або першоджерела з метою стимулювання зацікавленості та підготовки основи дослідження. Захід перед початком роботи над проєктом сприятиме пізнавальному ентузіазму здобувачів освіти.

Залученість учнів. Дозволяйте учням долучатися до процесу прийняття рішень, враховуйте їхні інтереси та погляди при розробці проєкту. Візьміть участь у спільних обговореннях із метою визначення цілей проєкту, його обсягу і параметрів та сформулюйте критерії успіху. Заохочуйте учнів брати відповідальність за своє навчання, дозволяючи обирати теми дослідження, пропонувати формати проєктів або розробляти методи презентації.

Очікування і рекомендації. Чітко повідомляйте учням очікування від проєкту, визначайте критерії успіху та надавайте рекомендації щодо їхнього досягнення. Переконайтеся, що вони розуміють специфіку проєкту, критерії його оцінювання та терміни виконання. Доречно розбити проєкт на окремі етапи та надати учням графік реалізації кожного з них. Обговоріть критерії якості роботи, конкретні знання та навички, які учні мають сформулювати в межах проєкту. Це допомагає учням зрозуміти специфіку проєкту, дозволяє їм ефективно планувати свою діяльність.

Ресурси та підтримка. З метою успішного виконання проєкту намагайтесь надати учням усі необхідні ресурси. Підберіть історичні джерела, надайте рекомендації щодо ефективності проведених досліджень, аналізу літературних джерел, коректності цитувань і оформлення покликань. Створіть систему підтримки, що передбачатиме індивідуальні консультації, спільні обговорення, доступ до дискусійних онлайн-форумів тощо. Забезпечення необхідними ресурсами та інструментарієм дозволить здобувачам освіти поглибити рівень розуміння історії.

Розбудова культури спільної роботи в класі. Сприяйте формуванню в класі культури співпраці, що заохочує до командної роботи, спілкування і взаємоповаги. Створюйте середовище, в якому учням буде комфортно ділитися власними ідеями, ставити запитання та брати участь у змістовних дискусіях. Заохочуйте зворотний зв'язок та співпрацю завдяки роботі в групах. Створюючи культуру спільної роботи, ви сприяєте розвитку в учнів основних навичок міжособистісного спілкування, покращуєте їхнє розуміння історичних процесів через призму різноманітних думок та поглядів.

Застосування проєкту в сучасних умовах. Підкресліть актуальність проєкту та можливість застосування його результатів у реальному житті. Поясніть учням, що працюючи над проєктом, вони навчаються ставити та досягати необхідних цілей, планувати свою діяльність, реалізовувати свої плани, шукати потрібну інформацію і перевіряти її достовірність. Усі ці вміння і навички надзвичайно важливі для сучасної людини. Наголошуючи на цих моментах, ви розвиваєте в здобувачів освіти прагнення досягти мети та розуміння важливості проєктної діяльності.

Відповідь на запитання та занепокоєння учнів щодо проєкту. Надайте учням можливість поставити запитання та висловити будь-які занепокоєння щодо проєкту. Сприяйте створенню комфортного освітнього середовища, заохочуйте відкритий діалог, усувайте непорозуміння, зменшуйте занепокоєння та переконайтеся, що учні чітко розуміють мету й очікувані результати проєкту..

Зацікавленість і допитливість. Стимулюйте зацікавленість та допитливість учнів, пропонуючи цікаві історичні таємниці, протиріччя та суперечки, пов'язані з темою проєкту. Заохочуйте здобувачів освіти ставити дослідницькі запитання, осмислювати різні точки зору та глибше

занурюватися у вивчення складних історичних подій чи явищ. Розвивайте почуття інтелектуальної допитливості та заохочуйте до реалізації власних дослідницьких інтересів у межах проєкту. Підвищення зацікавленості та допитливості стимулює природну схильність учнів досліджувати, вивчати, глибоко «занурюватись» в історичний зміст тієї чи іншої події.

Зразки та приклади. Поділіться прикладами якісних проєктів або продуктів попередніх років із метою чіткого розуміння учнями очікувань від дослідження. Різноманітні зразки та приклади надихатимуть їх на реалізацію власних проєктів, розвиватимуть креативність і майстерність. Разом проаналізуйте відповідні приклади, окреслюючи як їхні сильні сторони, так і ті, що потребують удосконалення, а також обговоріть методи й ідеї, що передують створенню проєкту.

3.2. Розвиток дослідницьких навичок і координація дослідницької діяльності учнів.

Формування дослідницьких навичок школярів є тривалим і складним процесом, що вимагає від вчителя послідовності та методичності. Означена робота є вкрай важливою, адже сприяє не лише поповненню знань школярів із навчального предмета, а й розвитку в них таких якостей, як пізнавальна активність, самостійність, уміння творчо виконувати різноманітні завдання [8].

Стратегії розвитку дослідницьких навичок у школярів та координація їх дослідницької діяльності у процесі реалізації історичного проєкту:

Вибір відповідних джерел. Керуйте процесом вибору учнями відповідних джерел для їхнього дослідження. Навчіть їх розрізняти первинні та вторинні джерела та обговоріть переваги та недоліки кожного. Ознайомте учнів із авторитетними цифровими архівами, бібліотеками та базами даних, що пропонують доступ до історичних документів, зображень та артефактів. Підкресліть важливість використання різнопланових і надійних джерел із метою всебічного розуміння історичної теми. Надайте учням критерії для оцінки достовірності, упередженості та релевантності джерел, що дозволить їм приймати обґрунтовані рішення щодо інформації, яку вони використовують.

Оцінка історичних джерел. Навчайте учнів критично оцінювати історичні джерела. Допоможіть їм розвинути навички аналізу

⁸ Гринюк О. С. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання природознавства в старшій школі як умова формування їх творчої активності. *Проблеми організації дослідно-експериментальної діяльності в галузі навчання природничо-математичних дисциплін: збірник наукових праць за матеріалами Всеукр. наук.-прак. конф., 27 жовтня 2015 р.* ДОШПО. 2015. С. 1–8.

першоджерел, таких як документи, листи, щоденники, фотографії та артефакти. Спрямовуйте учнів на необхідність визначення авторства, контексту та мети створення джерел, розглядайте різні точки зору щодо упередженості та помилкових стереотипів. Заохочуйте учнів ставити під сумнів надійність і достовірність джерел та постійно шукати підтвердження отриманої інформації. Відточуючи свою здатність оцінювати історичні джерела, учні стають проникливими дослідниками, глибше розуміють історичні події та їхні інтерпретації.

Організація дослідження. Допоможіть учням ефективно організувати дослідження. Навчіть їх стратегіям конспектування, узагальнення інформації та систематизації своїх висновків. Заохочуйте використання цифрових інструментів, зокрема додатків для створення нотаток, або онлайн-платформи, це сприятиме покращенню процесу опрацювання та класифікації наявних джерел. Допоможіть учням створити анотовану бібліографію або журнал досліджень, щоб документувати дослідницький процес і відстежувати необхідні джерела. Розвиваючи сильні організаційні навички, учні зможуть ефективніше та результативніше вирішувати складні дослідницькі завдання.

Підтримка пошукової діяльності учнів. Сприяйте пошуковій діяльності учнів, надаючи відкриті дослідницькі запитання або підказки, що заохочують учнів досліджувати різноманітні аспекти історичної теми. Заохочуйте учнів генерувати власні дослідницькі запитання на основі їхніх інтересів та допитливості. Підтримуйте учнів у вдосконаленні власних дослідницьких питань та розробці чіткого критерію їхніх запитів. Допоможіть здобувачам освіти розробити плани, що окреслюють їхні дослідницькі цілі, методологію та часові межі проєкту.

Навчання ефективним пошуковим стратегіям. Навчіть учнів ефективним пошуковим стратегіям із метою оптимізації процесу дослідження. Продемонструйте, як використовувати розширені методи пошуку, такі як логічні оператори, лапки або пошук на конкретному сайті, для уточнення результатів пошуку та ефективного пошуку релевантної інформації. Підкресліть важливість використання різноманітних пошукових термінів і альтернативних ключових слів для розширення сфери дослідження. Ознайомте учнів із пошуковими системами та базами даних, що стосуються історії, а також надайте вказівки щодо ефективної навігації та фільтрації результатів пошуку. Озброюючи учнів ефективними стратегіями пошуку, вчителі дозволяють їм отримати доступ до історичної інформації та ефективніше її оцінити.

Сприяння критичному читанню та аналізу. Спрямуйте учнів у розвиток навичок критичного читання та аналізу. Навчіть їх працювати з історичними текстами, такими як наукові статті, книги чи першоджерела документів. Заохочуйте учнів перевіряти оригінальність змісту, контекстуалізувати інформацію, аналізувати використані аргументи,

докази та припущення автора. Стимулюйте дискусії, що сприяють розвитку критичного мислення про різноманітні історичні перспективи та формують власні аргументи завдяки відповідним доказам. Сприяючи критичному читанню та аналізу, вчителі поглиблюють розуміння учнями історичного змісту та розвивають їхні навички аналітичного мислення.

Сприяння дослідницькій співпраці. Сприяйте співпраці між учнями під час дослідницького процесу. Заохочуйте їх працювати в парах або малих групах, щоб поділитися своїми висновками, обговорити різні точки зору та підтримати одне одного в їхніх дослідницьких починаннях. Надайте можливості для спільних дослідницьких завдань: проведення інтерв'ю, аналіз даних або створення мультимедійних презентацій. Розвивайте культуру співпраці, встановлюючи чіткі очікування щодо командної роботи, наголошуючи на ефективній комунікації та навичках активного слухання. Спільне дослідження покращує здатність учнів критично сприймати історичний зміст, розвивати навички міжособистісного спілкування та розуміти різні точки зору.

Навчання на основі запитів. Розбийте процес дослідження на дрібніші етапи та надайте шаблони, графічні органайзери або дослідницькі рамки, щоб допомогти учням структурувати їхній запит. Пропонуйте мініуроки або семінари з удосконалення конкретних дослідницьких навичок, таких як аналіз джерел, ведення нотаток або оформлення цитат. Проводьте регулярні контрольні заходи або обговорення з метою зворотного зв'язку та моніторингу прогресу учнів. Підтримка дослідницького процесу допомагає учням поступово розвивати дослідницькі навички та підвищує їхню впевненість у проведенні незалежного дослідження.

Інтеграція технологій. Використовуйте технологічні інструменти та ресурси для покращення процесу дослідження історії. Ознайомте учнів із цифровими дослідницькими платформами, онлайн-архівами та базами даних, що надають доступ до первинних та вторинних джерел. Навчіть їх використовувати інструменти збору, упорядкування та організації інформації для власної дослідницької роботи, такі як Zotero або онлайн-генератор бібліографічних покликань EasyBib. Заохочуйте використання цифрових інструментів для співпраці, зокрема таких як Miro або Padlet, щоб полегшити спільне дослідження та обмін документами. Включіть мультимедійні елементи, такі як відео, інфографіку або подкасти, щоб покращити презентацію учнями результатів своїх досліджень. Ефективно інтегруючи технології, вчителі надають учням потужні інструменти для проведення досліджень, упорядкування інформації та представлення своїх висновків.

Рефлексивна практика. Сприяйте рефлексивній практиці протягом усього процесу дослідження. Заохочуйте учнів розмірковувати про свій дослідницький досвід, про виклики та успіхи у процесі досягнення мети.

Надайте можливості для самооцінювання та зворотного зв'язку від однолітків, дозволяючи учням оцінити якість і глибину своїх досліджень і внести відповідні корективи. Розвивайте метакогнітивні навички з метою удосконалення дослідницьких стратегій та підходів до вирішення проблеми. Заохочуйте учнів до критичного мислення у ході власного дослідження. Займаючись рефлексивною практикою, учні розвивають глибше розуміння власних дослідницьких навичок та формують навички участі у значущому історичному дослідженні.

3.3. Сприяння співпраці та командній роботі.

Співпраця та командна робота є невід'ємними компонентами проєктного навчання. Спільний досвід дає учням можливість брати участь у змістовних дискусіях, обмінюватися думками, спільно вирішувати проблеми та створювати цікаві продукти за результатами реалізації проєкту. Що ж необхідно врахувати у процесі налагодження співпраці й ефективної командної роботи під час реалізації історичних проєктів? Насамперед йдеться про такі фактори:

Встановлення норм співпраці. Проаналізуйте відповідні норми на початку проєкту. Обговоріть з учнями важливість активного слухання, поваги до різноманітних точок зору та конструктивного зворотного зв'язку. Проведіть з учнями мозковий штурм та разом сформуєте керівні принципи спільної роботи або правила команди, у яких окресліть їхні зобов'язання щодо ефективної співпраці. Встановлюючи відповідні норми, педагоги створюють безпечне та сприятливе середовище, що заохочує активну участь і взаємну повагу між членами команди.

Розвиток комунікаційних навичок. Розвивайте комунікативні навички учнів, щоб сприяти ефективній співпраці. Навчіть їх чітко висловлювати свої ідеї, бути активними та вести змістовний діалог. Моделюйте та надавайте учням можливість практикувати різні форми спілкування: індивідуальні й групові бесіди, наради, переговори, конференції, збори, дискусії, полеміка тощо. Навчіть учнів стратегіям активного слухання, переказування та постановки уточнюючих запитань. Усе це сприяє розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти, їх активній участі у групових дискусіях.

Сприяння рівноправній участі. Забезпечте у ході проєкту рівноправну участь усіх членів команди. Заохочуйте учнів визнавати та цінувати сильні сторони, досвід і точки зору, які кожен член привносить у команду. Розробіть стратегії з метою сприяння рівноправній участі всіх учасників проєкту: ротація керівних ролей, призначення конкретних обов'язків кожному члену команди, використання протоколів, які гарантують кожному право голосу під час дискусій. Заохочуйте учнів робити свій внесок у роботу та активно використовувати інформацію,

надану іншими членами команди. Заохочуючи рівноправну участь, педагоги створюють середовище співпраці, де всі здобувачі освіти відчують себе цінними та можуть сприяти успіху один одного.

Сприяння ефективній груповій динаміці. Допоможіть учням забезпечити ефективну групову динаміку, що сприяє співпраці та командній роботі. Сприяйте їхньому розумінню важливості співпраці, компромісу та вирішення конфліктів. Ознайомте здобувачів освіти із запропонованими К. Томасом стратегіями розв'язання конфлікту, таким як суперництво, компроміс, співробітництво, уникання, пристосування. Надайте можливість для командної діяльності, що сприяє довірі, повазі, розумінню між членами команди. Відстежуйте групову динаміку впродовж усього проекту та втручайтеся лише тоді, коли це необхідно для вирішення проблем чи конфліктів. Сприяючи ефективній груповій динаміці, вчитель створює позитивне та продуктивне середовище для співпраці, котре значно покращує якість освітнього процесу.

Надання можливостей конструктивної співпраці. Визначте можливості конструктивної співпраці в межах проекту. Спонукайте усіх членів команди збиратися разом для обговорення результатів дослідження та отримання зворотного зв'язку. Заохочуйте учнів до спільної роботи над завданнями, до колективного вирішення проблем (аналіз історичних свідчень, розробка дослідницьких питань або кінцевого продукту проекту). Надайте шаблони та рекомендації щодо спільної діяльності та слідкуйте за тим, аби команда залишалася зосередженою на кінцевому результаті. Саме завдяки цьому вчитель сприяє командній роботі, поглиблює розуміння учнів щодо спільного навчального досвіду та формує колективну відповідальність.

Сприяння міждисциплінарній співпраці. Заохочуйте міждисциплінарну співпрацю шляхом інтеграції інших предметних галузей у проект. Визначте зв'язки між історією та іншими дисциплінами (література, мистецтво, природничі науки, технології) та запросіть учителів означених предметів до співпраці. Можливість працювати з різними предметними галузями сприятиме міждисциплінарному діалогу та інтеграції різноманітних точок зору. Формуючи міждисциплінарну співпрацю, вчитель покращує якість проекту, укріплює зв'язок між різними галузями знань та готує учнів до міждисциплінарної співпраці в сучасному світі.

Проведення моніторингу й оцінка співпраці. Відстежуйте та оцінюйте співпрацю протягом усього проекту, щоб переконатися в її ефективності та з метою надання зворотного зв'язку. Спостерігайте за командною взаємодією, беріть участь у групових обговореннях і документуйте індивідуальні та колективні внески в дослідження. Створіть критерії ефективної співпраці (активна участь, спілкування, повага до різноманітних думок, здатність вирішувати конфлікти). Забезпечуйте

учням регулярний зворотний зв'язок, аналізуючи як ефективні моменти проєкту, так і етапи, що потребують удосконалення. Впроваджуйте взаємне оцінювання, щоб учні могли оцінювати внесок членів своєї команди. Відстежуючи та оцінюючи спільну роботу, вчитель формує у здобувачів освіти навички співпраці та сприяє постійному вдосконаленню методів спільної роботи.

Сприяння співпраці в цифровому просторі. Використовуйте цифрові інструменти та платформи з метою забезпечення перманентної співпраці. Застосовуйте онлайн-інструменти для спільної роботи, зокрема Google Docs, Microsoft Teams, або програмне забезпечення для керування проєктами, щоб учні могли співпрацювати синхронно чи асинхронно. Заохочуйте учнів використовувати онлайн-дошки для обговорень, чат-платформи або засоби відеоконференцій для спілкування та обміну своїми ідеями. Надайте рекомендації щодо мережевого етикету, цифрового громадянства та норм онлайн-співробітництва. Сприяючи цифровій співпраці, вчителі забезпечують можливості співпраці і за межами фізичних кордонів, участі у віртуальних дискусіях, а також ефективній співпраці у цифровій сфері.

Підтримка роздумів про співпрацю. Заохочуйте учнів розмірковувати про спільний досвід упродовж усього проєкту. Надавайте їм можливості для системного обговорення командної роботи, проблем та успіхів у роботі, визначайте стратегії для подальшого вдосконалення. Попросіть учнів поміркувати, приміром, про те, як спільна робота покращила їхнє розуміння історичного змісту, навички міжособистісного спілкування та здатність ефективно працювати в команді. Розвивайте метапізнання, скеровуючи учнів до критичного мислення щодо свого внеску в командну діяльність. Заохочуючи до роздумів про співпрацю, вчитель формує розуміння спільної роботи та сприяє її постійному удосконаленню.

Відзначення та демонстрація спільної роботи. Відзначте та продемонструйте спільну роботу учнів на кульмінаційному етапі проєкту. Надайте командам можливість представити свої висновки та кінцевий продукт проєкту цільовій аудиторії, зокрема одноліткам, батькам чи представникам громади. Заохочуйте учнів розмірковувати про спільні досягнення та колективний вплив командної роботи. Продемонструйте історії успішної співпраці та відзначте як командний, так і особистий внесок кожного. Завдяки цьому вчитель підкреслює зусилля учнів, посилює їхню впевненість у власних навичках співпраці та забезпечує розуміння цінності командної роботи з метою досягнення спільних цілей.

3.4. Неперервний зворотний зв'язок і підтримка.

Зворотний зв'язок і підтримка є органічними частинами процесу проєктування, що забезпечує прогрес учнів, сприяє їхньому постійному вдосконаленню та отриманню позитивного досвіду навчання. Пропонуємо рекомендації щодо надання своєчасного та конструктивного зворотного зв'язку, забезпечення адресної підтримки та створення сприятливого освітнього середовища протягом усього проєкту:

Формування культури зворотного зв'язку. Із початку проєкту сформуєте культуру зворотного зв'язку, встановивши чіткі очікування щодо його важливості в освітньому процесі. Підкресліть цінність зворотного зв'язку як інструмента професійного зростання та вдосконалення. Заохочуйте учнів надавати зворотний зв'язок своїм одноліткам, сприяючи створенню атмосфери співпраці та підтримки в класі. Моделюйте конструктивний зворотний зв'язок, пропонуючи конкретні та дієві пропозиції.

Своєчасний і формувальний зворотний зв'язок. Забезпечте своєчасний і формувальний зворотний зв'язок упродовж усього проєкту з метою ефективного керування прогресом учнів. Регулярно оцінюйте роботу учнів і надавайте своєчасні, конкретні та спрямовані на підвищення мотивації відгуки як про індивідуальні, так і командні внески. Заохочуйте саморефлексію, пропонуючи учням оцінити власну роботу та визначити можливості для її вдосконалення. Завдяки своєчасному зворотному зв'язку вчителі допомагають учням приймати обґрунтовані рішення, вдосконалювати свою роботу та професійно зростати.

Диференційований зворотний зв'язок і підтримка. Визначаєте різноманітні потреби та здібності учнів і, відповідно, надавайте їм диференційований зворотний зв'язок та підтримку. Запропонуйте додаткові ресурси або матеріали для підтримки тих учнів, які потребують додаткової допомоги. Надавайте індивідуальні консультації з метою вирішення окремих проблемних питань. Заохочуйте учнів до пошуку роз'яснень, коли в цьому є необхідність. Завдяки означеному вище педагоги ведуть своїх учнів до успіху та повного розкриття свого потенціалу.

Колегіальний зворотний зв'язок і співпраця. Сприяйте зворотному зв'язку та співпраці як цінним можливостям у навчанні. Заохочуйте учнів надавати конструктивні відгуки своїм одноліткам і брати участь у змістовних дискусіях про свою роботу, застосовуючи принципи поваги та толерантності. Надавайте рекомендації та проводьте заходи, що сприяють не лише зворотному зв'язку, а й експертній оцінці. Розвивайте культуру співпраці та довіри, щоб учні відчували себе комфортно, залюбки ділилися своїми напрацюваннями та отримували позитивні відгуки від однолітків. Отримуючи зворотний зв'язок та налагоджуючи співпрацю, педагоги сприяють дитиноцентричному підходу.

Підтримка. Пропонуйте свою підтримку, щоб допомогти учням подолати труднощі та досягти успіху в проєктній діяльності. Розподіляйте складні завдання на простіші, надавайте шаблони, графічні зразки, щоб правильно зорганізувати роботу учнів. Слідкуйте за прогресом дітей і втручайтеся в їхню роботу лише тоді, коли необхідно надати додаткові рекомендації. Надаючи свою підтримку, вчителі забезпечують учнів необхідними ресурсами для досягнення успіху в роботі над проєктом.

Заохочення до рефлексії. Стимулюйте рефлексію як невід'ємну частину зворотного зв'язку та підтримки. Запропонуйте учням поміркувати про свій прогрес, труднощі та успіхи впродовж проєкту. Організуйте рефлексивні заходи: ведення щоденників, вихідні оголошення або групові дискусії. Допомогайте учням критично осмислювати свої сильні сторони та сфери розвитку. Заохочуйте їх ставити цілі та розробляти плани дій на основі власних роздумів. Заохочуючи до роздумів, педагоги допомагають учням визначити стратегії для подальшого вдосконалення.

Формування підтримуючого освітнього середовища. Створіть сприятливе освітнє середовище, де учні почуватимуться безпечно, зможуть ризикувати, ставити запитання і звертатися за допомогою. Створюйте позитивну атмосферу в класі, де діти відчувають, що їх цінують, поважають і підтримують. Заохочуйте співпрацю однолітків і кооперацію з метою формування колективної відповідальності. Активно проводьте в класі дискусії, зокрема на онлайн-платформах, де учні можуть ставити запитання та ділитися своїми проблемами. Швидко усувайте будь-які непорозуміння та, за потреби, надавайте роз'яснення. Формуючи підтримуюче освітнє середовище, педагоги сприяють розвитку учнів, заохочують до академічного ризику, та формують почуття причетності до спільної справи.

Відзначення прогресу та досягнень. Відзначайте прогрес і досягнення учнів протягом усього проєкту, щоб посилити їхні зусилля та мотивувати подальше зростання. Виділяйте і підкреслюйте зразкову роботу або досягнення важливих результатів. Надайте учням можливість продемонструвати свої проєкти цільовій аудиторії шляхом створення галереї чи виставки проєктів. Відмічайте індивідуальні та командні досягнення, результативність будь-яких зусиль. Відзначаючи успіхи та досягнення, педагоги підвищують мотивацію та стимулюють учнів до подальших досягнень.

Залучення батьків і громадськості. Залучайте батьків і громадськість до підтримки проєктної роботи учнів. Діліться новинами проєкту, цілями та очікуваннями з батьками через інформаційні бюлетені, батьківські збори або онлайн-платформи. Запросіть батьків і членів громади взяти участь у якості наставників, спікерів або критиків проєкту. Заохочуйте батьків надавати зворотний зв'язок і підтримку вдома. Розвивайте партнерство з місцевими історичними товариствами, музеями

чи відповідними експертами з метою забезпечити необхідні ресурси. Залучаючи батьків і громадськість, педагоги розширюють сферу підтримки і створюють можливості для спілкування та навчання учнів.

Професійний розвиток і співпраця. Долучайтеся до професійних заходів і співпраці з колегами, щоб покращити свої навички щодо надання постійного зворотного зв'язку та підтримки. Відвідайте семінари, конференції або вебінари, присвячені ефективним практикам зворотного зв'язку. Співпрацюйте з іншими вчителями з метою обміну стратегіями та досвідом. Беріть участь у професійних навчальних спільнотах або онлайн-форумах для обміну ідеями та ресурсами. Удосконалюючи власні знання та навички, ви підтримуєте навчання та розвиток своїх учнів.

РОЗДІЛ 4. ОЦІНЮВАННЯ

4.1. Кореляція системи оцінювання з цілями проєкту.

Упровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, що висуває нові вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів, призвело до змін підходів до оцінювання здобувачів освіти. Оцінювання має проводитися не лише з метою підсумкової фіксації досягнень учнів, але й для формування та розвитку в них необхідних умінь і навичок. Система оцінювання повинна управляти якістю освіти, забезпечувати комплексний підхід до оцінювання результатів навчання й оцінку динаміки індивідуальних досягнень учнів, передбачати використання різноманітних методів і формт навчання. Запропонуємо декілька рекомендацій щодо оцінювання успішності проєктного навчання на уроках історії.

Розуміння цілей проєкту. Перш ніж розробляти систему оцінювання, важливо мати чітке розуміння цілей проєкту та очікуваних результатів навчання. Перегляньте головну проблему та цілі проєкту, а також орієнтири для оцінювання у державному стандарті. Це дозволить визначити ключові знання, уміння й навички, які мають продемонструвати учні. Розгляньте основні навички історичного мислення, такі як аналіз першоджерел, оцінка історичних аргументів або синтез інформації, які учні мають розвинути під час проєкту. Розуміючи цілі проєкту, педагоги можуть розробляти критерії оцінювання, які точно вимірюють досягнення учнів.

Узгодження оцінювання із завданнями проєкту. Розробляйте критерії оцінювання у тісному зв'язку із завданнями та запланованою діяльністю проєкту. Визначте конкретні продукти або результати, які учні створять або досягнуть під час проєкту, та створіть критерії оцінювання, які корелюють з ними. Переконайтеся, що критерії передбачають оцінювання як знань змісту, так і рівня сформованості відповідних умінь. Поєднуючи оцінювання з проєктними завданнями, педагоги гарантують учням оцінювання реальних результатів їхньої проєктної роботи.

Використання кількох методів оцінювання. Використовуйте різноманітні методи оцінювання, щоб охопити різні аспекти навчання учнів. Поєднуйте формувальне та підсумкове оцінювання протягом усього проєкту, щоб контролювати прогрес і оцінювати кінцеві результати. Розгляньте можливість оцінювання діяльнісних результатів, наприклад усних виступів, участі в дебатах, щоб оцінити здатність учнів застосовувати історичні знання та навички. Впроваджуйте письмові завдання, такі як есе чи дослідницькі роботи, щоб оцінити розуміння учнями історичного змісту, їхню здатність аналізувати й інтерпретувати джерела. Використовуючи декілька методів оцінювання, вчителі отримують комплексне уявлення про

навчання учнів і надають їм можливість в різний спосіб продемонструвати своє розуміння навчального матеріалу.

Урахування цільової аудиторії та мети. Розробляйте критерії оцінювання, що відображають можливість застосування результатів реалізації проекту у сучасному світі та їхню користь для цільової аудиторії. Надайте учням можливість презентувати результати своєї роботи аудиторії за межами класу, наприклад, громадськості, експертам або професійним історикам. Ставте перед учнями значущі цілі, наприклад, створення експонатів для місцевого музею, створення документального фільму про історичну подію або виставки. Враховуючи при розробці критеріїв оцінювання інтереси цільової аудиторії та мету проекту, вчителі підвищують мотивацію учнів, рівень їхньої залученості й актуальність навчального досвіду.

Забезпечення розуміння критеріїв. Розробіть чіткі та детальні критерії оцінювання роботи учнів. Чітко окресліть очікування та показники успішності реалізації проекту. Застосовуйте конкретні критерії, пов'язані зі знанням історичного змісту, навичками історичного мислення, дослідницькими навичками, навичками презентації та співпраці. Використовуйте послідовну та прозору систему оцінювання, щоб дати учням чітке уявлення про їхню успішність. Залучайте учнів до розробки критеріїв оцінювання, аби сприяти загальному розумінню очікувань.

Використання взаємо- та самооцінювання. Заохочуйте учнів оцінювати власну роботу та розмірковувати про власний прогрес і досягнення. Надайте інструкції та критерії для взаємооцінювання, щоб забезпечити конструктивний зворотний зв'язок і справедливість оцінювання. Навчіть учнів надавати змістовний зворотний зв'язок і підтримувати своїх однолітків у навчанні. Залучаючи учнів до процесу оцінювання, вчителі сприяють метапізнанню, самостійності учнів, розвивають в них критичне мислення та комунікативні навички.

Урахування реалій історичного дослідження. Переконайтеся, що критерії оцінювання відображають реальний характер історичного дослідження. Оцінювання має виходити за межі механічного запам'ятовування фактів і зосереджуватися на розвитку навичок мислення вищого рівня, здатності аналізувати й інтерпретувати історичний матеріал. Розробляючи критерії, враховуйте здатність учнів оцінювати історичні аргументи, аналізувати джерела, розвивати історичні наративи та встановлювати зв'язки між подіями минулого та проблемами сьогодення. Розробляючи критерії оцінювання з врахуванням реалій історичного дослідження, вчителі сприяють розвитку критичного мислення, розумінню історії та розвитку універсальних навичок.

Перманентний зворотний зв'язок і підтримка. Забезпечуйте постійний зворотний зв'язок і підтримку впродовж усього процесу оцінювання. Надавайте конструктивний зворотний зв'язок, підкреслюючи

сильні сторони учня та ті, що потребують удосконалення. Проводьте індивідуальні бесіди або обговорення у малих групах, щоб надати таргетований зворотний зв'язок та індивідуальну підтримку. Заохочуйте учнів звертатися за поясненнями та ставити запитання щодо критеріїв оцінювання. Організуйте процес оцінювання, надаючи ресурси, приклади та моделі, котрі сприятимуть розумінню та успішності учнів. Надаючи безперервний зворотний зв'язок і підтримку, вчителі допомагають учням чітко зрозуміти очікування, сприяють їхньому зростанню та успіху.

Рефлексія про практику оцінювання. Регулярно аналізуйте свою практику оцінювання, щоб переконатися в її ефективності та відповідності цілям проекту. Зверніть увагу на обґрунтованість, надійність і справедливість оцінок. Зверніться за порадою до колег, професійних істориків або експертів у галузі освіти, щоб почути різні точки зору та ідеї. Кореґуйте й уточнюйте свої стратегії оцінювання на основі відгуків учнів і їхньої успішності. Ознайомлюйтесь із найкращими практиками оцінювання в історичній освіті та, за потреби, впроваджуйте нові підходи. Розмірковуючи про оцінювання, педагоги постійно вдосконалюють свої методи навчання та гарантують, що оцінювання точно вимірює навчальні досягнення учнів.

4.2. Диференціація оцінювання.

У проектному навчанні історії під час розробки системи оцінювання дуже важливо враховувати освітні потреби та особливості здобувачів освіти. Диференціація дозволяє створювати сприятливі умови та надавати підтримку учням, враховуючи їхні навчальні особливості, сильні сторони і проблемні зони. Як же враховувати індивідуальні освітні потреби учнів і забезпечити рівний доступ до освіти? Про це йтиметься далі.

Розуміння потреб учнів. Перш ніж диференціювати систему оцінювання, вкрай важливо зрозуміти потреби учнів. Дізнайтеся про їхні навчальні потреби, сильні сторони, проблеми та інтереси. Пам'ятайте, що оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюють відповідно до індивідуальної програми розвитку, що розробляється на основі висновку фахівців інклюзивно-ресурсного центру, де зазначено труднощі функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, що можуть впливати на ефективність застосування певних форм оцінювання⁹. Розуміючи потреби учнів, вчителі можуть адаптувати оцінювання, гарантуючи всім учням змістовну участь в освітньому процесі.

⁹ Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289)

Урізноманітнення форматів оцінювання. Пропонуйте різноманітні формати оцінювання, які відповідають різним стилям навчання та вподобанням. Деякі учні можуть досягти успіху в письмових роботах, в той час як інші продемонструють своє розуміння за допомогою візуальних представлень, усних доповідей або мультимедійних презентацій. Запропонуйте учням обрати формат, який найкраще відповідає їхнім сильним сторонам і дозволить повною мірою продемонструвати свої знання та навички. Добір форм оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюють індивідуально з обов'язковим урахуванням їх можливостей функціонування, життєдіяльності та здоров'я. При оцінюванні рівня сформованості предметних компетентностей учнів з особливими освітніми потребами вилучають ті складові (знання, вміння, види діяльності та інше), опанування якими є утрудненим або неможливим для учня з огляду на труднощі функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я¹⁰. Пропонуючи різноманітні формати оцінювання, педагоги сприяють залученню учнів і підвищенню рівня їхньої відповідальності за своє навчання.

Гнучкі графіки. Розгляньте можливість встановлення гнучких графіків оцінювання, аби підлаштуватися під різні темпи роботи учнів. Деяким учням може знадобитися додатковий час для обробки інформації, проведення досліджень або завершення своїх проєктів. Дозвольте подовжувати або змінювати крайні терміни, аби за необхідності надати учням достатньо часу для демонстрації розуміння та якісного виконання роботи. Пропонуючи гнучкі графіки, вчителі допомагають учням ефективно розподіляти свій час і знижують рівень стресу.

Підтримуюче оцінювання. Забезпечте підтримку учнів із різноманітними освітніми потребами. Розбийте складні завдання на дрібніші керовані кроки і надавайте рекомендації та підтримку впродовж усього шляху. Наприклад, розподіляйте складні завдання на простіші, надавайте шаблони, графічні зразки, щоб правильно організувати роботу учнів. Слідкуйте за прогресом дітей і втручайтеся в їхню роботу лише тоді, коли необхідно надати додаткові рекомендації. Надаючи свою підтримку, вчителі забезпечують учнів необхідними ресурсами для досягнення успіху в роботі над проєктом.

Диференціація критеріїв оцінювання. Диференціюйте критерії оцінювання, зважаючи на індивідуальні здібності та потреби учнів. Запропонуйте кілька рівнів очікувань, щоб задовольнити потреби учнів із різним рівнем підготовки. Наприклад, надайте базові критерії для учнів, які потребують додаткової підтримки, і розширені критерії для учнів, які

¹⁰ Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289)

демонструють глибше розуміння змісту. Чітко повідомляйте про очікування та стандарти успіху на кожному рівні. Диференціюючи критерії оцінювання, педагоги ставлять перед учнями додаткові виклики та можливості для зростання.

Взаємооцінювання. Використовуйте в загальній системі оцінювання такий елемент формульованого оцінювання, як взаємооцінювання. Це сприятиме взаємному навчанню та підтримці. Заохочуйте учнів працювати в групах або парах для виконання контрольних робіт, що дозволить їм використовувати сильні сторони один одного та підтримувати один одного. Надайте рекомендації для ефективної співпраці або протоколи для зворотного зв'язку. Впроваджуючи взаємооцінювання, вчителі створюють сприятливе та кооперативне освітнє середовище, де учні можуть навчатися один від одного та один з одним.

Індивідуальні консультації. Проводьте консультації з учнями, забезпечуючи індивідуальний зворотний зв'язок і підтримку. Використовуйте консультації як можливість обговорити прогрес учнів, задовольнити індивідуальні потреби та надати рекомендації для вдосконалення. Під час консультацій вступайте в діалог з учнями, щоб почути їхню точку зору, прояснити очікування та надати рекомендації щодо покращення їхнього розуміння та ефективності. Індивідуальні консультації дозволяють педагогам надавати цілеспрямовану підтримку з урахуванням унікальних потреб кожного учня, сприяючи їхньому зростанню та успіху.

Оцінювання альтернативних завдань. Розгляньте можливість виконання альтернативних завдань, виконуючи які учні зможуть краще продемонструвати свої здібності, майстерність і самовираження. Наприклад, замість написання традиційного есе дозвольте учням створити візуальний контент, зняти документальний відеофільм або взяти участь у рольовій грі. Надайте учням варіанти вибору завдань для подальшого оцінювання, які не лише відповідають їхнім сильним сторонам та інтересам, але й навчальним цілям. Запроваджуючи альтернативне оцінювання, вчителі закладають передумови розвитку креативності, визнають різноманітність талантів і навчальних вподобань, сприяючи залученості та творчості.

Регулярне формульоване оцінювання. Використовуйте формульоване оцінювання під час реалізації історичного проєкту, щоб контролювати прогрес учнів і вчасно вносити корективи. Використовуйте формальне оцінювання для збору інформації про розуміння учнями навчального матеріалу та визначення сфер, де може знадобитися додаткова підтримка або диференціація. Застосовуйте різні методи оцінювання, такі як опитування, спостереження в класі, вихідний квиток (exit-ticket) або так звані «I can statement» – твердження, у яких учні формулюють свої навчальні досягнення «по гарячих слідах». Регулярно використовуючи

формувальне оцінювання, вчителі можуть приймати обґрунтовані навчальні рішення та забезпечувати цільове втручання.

Рефлексія та самооцінювання. Заохочуйте учнів до рефлексії та самооцінювання як частини загального процесу оцінювання. Надайте їм можливість поміркувати над своїм навчанням, визначити свої сильні сторони та сфери для розвитку, а також спробувати знайти можливості для подальшого вдосконалення. Навчіть учнів самостійно оцінювати свою роботу. Це спонукатиме їх взяти відповідальність за своє навчання та контролювати свій прогрес. Заохочуючи рефлексію та самооцінювання, педагоги сприяють метапізнанню та надають учням можливість задовольняти власні навчальні потреби.

Співпраця зі службами підтримки. Співпрацюйте зі службами підтримки, такими як фахівці інклюзивно-ресурсних центрів, психологічної служби, ювенальної превенції, служби соціального захисту, щоб забезпечити належне пристосування та модифікацію завдань для учнів, які потребують додаткової підтримки. Звертайтеся до них за допомогою і досвідом у диференціації оцінювання та задоволенні конкретних потреб окремих учнів. Співпрацюючи з різними службами, вчителі забезпечують усім учням необхідну підтримку для успішної реалізації історичного проєкту.

4.3. Формувальне та підсумкове оцінювання в проєктному навчанні.

Оцінювання дозволяє вчителям відслідковувати динаміку розуміння історичного матеріалу, сформованості навичок і загальний прогрес учнів упродовж реалізації історичного проєкту. Як формувальне, так і підсумкове оцінювання є невід'ємними компонентами процесу оцінювання, кожен з яких служить окремим цілям.

Розуміння видів оцінювання. Перш ніж заглиблюватися в особливості застосування оцінювання під час проєктного навчання, важливо зрозуміти різницю між його основними видами, а саме формувальним і підсумковим оцінюванням. Формувальне оцінювання допомагає відстежувати особистісний розвиток здобувачів освіти і хід опанування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості. Натомість під час підсумкового оцінювання навчальні досягнення здобувачів освіти співвідносяться з обов'язковими результатами навчання, визначеними державним стандартом. Таким чином формувальне оцінювання є систематичним і здійснюється впродовж усього процесу реалізації проєкту. Воно дозволяє поетапно встановлювати рівень опанування учнями навчального матеріалу та знаходити способи покращити ефективність уроків. Підсумкове

оцінювання зазвичай проводиться по завершенню проекту і дозволяє оцінити загальні досягнення учнів, з'ясувати рівень досягнення очікуваних результатів.

Формувальне оцінювання в проектному навчанні. Формувальне оцінювання має декілька завдань. Воно дозволяє вчителям контролювати прогрес учнів, визначати сильні сторони та ті, які потрібно вдосконалити, а також здійснювати корегування підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання. Подумайте про використання таких стратегій формувального оцінювання:

- *спостереження*: спостерігайте за перебігом формування в учнів під час роботи над проектом таких наскрізних умінь, як здатність співпрацювати з іншими людьми, критичне та системне мислення, уміння висловлювати власну думку тощо. Зверніть увагу на їхню здатність аналізувати історичні джерела, логічно обґрунтовувати свою позицію та застосовувати історичні концепції;

- *контроль*: встановлюйте регулярні контрольні зрізи протягом усього проекту, де учні діляться своїм прогресом. Це може відбуватися у формі презентацій, дискусій або письмових роздумів. Надавайте зворотний зв'язок і рекомендації для підтримки подальшого розвитку школярів;

- *відгуки однолітків*: сприяйте взаємооцінюванню, розробивши структуровані протоколи або правила. Заохочуйте учнів надавати конструктивний зворотний зв'язок своїм одноліткам, сприяючи створенню середовища для спільного навчання;

- *вікторини або контроль знань*: використовуйте короткі вікторини або контроль знань, щоб оцінити розуміння учнями ключових історичних концепцій, подій або тем. Їх можна застосовувати на різних етапах проекту;

- *вихідний квиток*: практикуйте оцінювання проведених занять за методикою exit-ticket. Вчитель може використовувати швидкі запитання або пропонувати учням проаналізувати матеріал за певними блоками. Наведемо декілька варіантів:

Варіант 1. Перед тим, як учні залишать клас, вони мають вручити вчителю «квиток» із відповіддю на запитання щодо теми уроку або інформацією про те, що нового вони дізналися. Вихідні квитки допомагають оцінити рівень розуміння учнями навчального матеріалу і спланувати наступний урок.

Варіант 2. По закінченню уроку вчитель стає біля дверей. Перед виходом з класу кожен учень має прошепотіти педагогу ідею чи концепцію, яку він засвоїв. Якщо клас великий, учні можуть виходити парами / тріадами. Переконайтеся, що відповідь нададуть усі учні. Варіації: вихідні квитки можна використовувати не лише для перевірки рівня

засвоєння нового матеріалу, але й як зворотний зв'язок (наприклад, що було найцікавішим / найскладнішим / захоплюючим на уроці?)¹¹;

- *спостереження та обговорення*: беріть участь у класних дискусіях, дебатах або сократичних семінарах, щоб оцінити глибину розуміння учнями та їх здатність аргументувати свої думки історичними доказами;

Підсумкове оцінювання в проєктному навчанні. Підсумкове оцінювання забезпечує всебічну оцінку навчання учнів та їхню здатність застосовувати навички історичного мислення. Розгляньте можливість використання наступних стратегій підсумкового оцінювання:

- *презентація проєкту*: надайте учням можливість продемонструвати свою проєктну роботу за допомогою презентацій. Вона може включати візуальну підтримку, мультимедійні елементи та усні пояснення результатів дослідження, аналізу та висновків.

- *виставки або покази*: організуйте виставки або покази, де учні демонструють свої кінцеві продукти та пояснюють їх історичне значення цільовій аудиторії, такої як інші учні, батьки чи представники громади.

- *письмові звіти чи есе*: доручіть учням написати вичерпні звіти чи есе, які продемонструють їхнє розуміння історичних концепцій, подій і зв'язків. Заохочуйте їх використовувати джерельну базу та вдаватися до цитування.

- *оцінювання портфоліо*: нехай учні створять портфоліо, у якому будуть відображені продукти та досягнення проєкту, їхні роздуми та результати самооцінювання. Це дозволяє учням продемонструвати своє зростання і розвиток протягом проєкту.

- *історичні рольові ігри*: розробіть історичні рольові ігри, де учні гратимуть ролі історичних діячів і братимуть участь у імітованих дебатах або переговорах. Оцініть їхнє розуміння історичного контексту, плани на майбутнє та процес прийняття рішень.

- *оцінки, узгоджені зі стандартами*: переконайтеся, що підсумкове оцінювання узгоджене з державним стандартом. Розробіть таке оцінювання, що вимагатиме від учнів застосування історичних знань, аналізу джерел, тлумачення історичних подій та побудови обґрунтованих аргументів.

Збалансований підхід до оцінювання. Для забезпечення збалансованого підходу в оцінюванні проєктного навчання застосовуйте як формувальне, так і підсумкове оцінювання. Пам'ятайте, якщо формувальне оцінювання забезпечує постійний зворотний зв'язок і підтримку навчання учнів, то підсумкове демонструє загальні результати та досягнення навчальних цілей. Використовуючи обидва типи оцінювання, ви зможете

¹¹ Що таке «Exit Ticket»? URL: <https://training.linguist.ua/exit-ticket/>

збирати необхідні дані про прогрес учнів, а також коригувати таким чином навчання учнів.

Правила та критерії. Створіть чіткі правила та критерії як для формульованого, так і для підсумкового оцінювання. Ці правила окреслюють очікування, стандарти та критерії, за якими буде оцінюватися робота учнів. Чітко опишіть конкретні знання, навички та цінності, які учні мають продемонструвати. Такі правила не лише допоможуть учням зрозуміти, що саме буде оцінюватися, а й сприятимуть підтримці вчителем змістовного зворотного зв'язку у їхньому подальшому розвитку.

Оцінювання реальних навичок. Оцінюйте навички та діяльність, притаманні професійним історикам. Замість того, щоб перевіряти знання учнями фактологічного матеріалу за допомогою традиційних тестів, оцінюйте їхню участь у діяльності, яка відображає роботу істориків, наприклад, аналіз першоджерел, уміння проводити дослідження та наводити аргументи. Це не лише підвищує релевантність оцінювання, а й готує учнів до історичних досліджень за межами класу.

Зворотний зв'язок. Надавайте учням своєчасний і конструктивний зворотний зв'язок щодо результатів формульованого та підсумкового оцінювання. Швидкий зворотний зв'язок допомагає учням вносити необхідні корективи та покращувати свою роботу. Важливо надавати конкретний зворотний зв'язок, висвітлюючи сильні сторони, окреслюючи сфери розвитку, надаючи рекомендації з удосконалення учнів та спонукаючи їх до обмірковування власного навчального поступу.

Рефлексія та самооцінювання учнів. Надавайте учням можливість для рефлексії та самооцінювання як складника загального процесу оцінювання. Заохочуйте здобувачів освіти обмірковувати свій навчальний поступ, визначати сильні сторони та сфери, які потребують удосконалення, ставити цілі для подальшого розвитку. Саме це сприяє метапізнанню та дає можливість учням брати на себе відповідальність за власне навчання. Запропонуйте учням інструментарій для самооцінювання або ж рекомендації, які допоможуть їм критично оцінити свою роботу за відповідними критеріями.

Урізноманітнення інструментів оцінювання. Щоб охопити різні аспекти навчання учнів, використовуйте різні інструменти оцінювання, як-от: картки, шкали, щоденник спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо. Використання означених інструментів оцінювання допоможе вам комплексно оцінити знання учнів, їхні навички та здатність до історичного мислення.

Постійне вдосконалення. Розглядайте оцінювання як інструмент удосконалення освітнього процесу. Аналізуйте дані оцінювання, щоб визначити тенденції, закономірності та межі освітнього процесу, де може знадобитися коригування. Використовуйте інформацію, отриману в

результаті оцінювання, планування подальшої роботи та забезпечення ефективного задоволення навчальних потреб здобувачів освіти.

4.4. Демонстрація учнівських робіт.

У проєктному навчанні демонстрація та презентація учнівських робіт є кульмінацією процесу реалізації здобувачами освіти історичного проєкту, що дає їм можливість поділитися своїми знаннями, навичками та ідеями з цільовою аудиторією. Демонстрація учнівських робіт є не лише фіксацією результатів їхньої роботи, а й дає учням змогу побачити свої досягнення і визначити ідеї для подальших проєктів.

Урізноманітнення форматів демонстрації. Подумайте про використання різних форматів демонстрації, які б відповідали різним навчальним уподобанням учнів і вимогам проєкту. Серед можливих форматів варто виокремити такі:

- *Виставки.* Організуйте виставку, де учні виставлять експонати, артефакти та візуалізації своїх проєктних робіт. Означений формат дає змогу відвідувачам взаємодіяти з експонатами, а учням – пояснити результати своїх досліджень та їхнє значення для історії.

- *Презентації.* Заохочуйте учнів виступати з усними презентаціями, які демонструють результати їхньої проєктної роботи. Здобувачі освіти для покращення свого виступу можуть використовувати мультимедійні елементи, а саме: слайд-шоу, відео та інтерактивні презентації тощо. Такий формат дозволяє безпосередньо ознайомити цільову аудиторію з особливостями дослідження, його результатами і висновками.

- *Панельні дискусії.* Організуйте панельні дискусії, в ході яких учні беруть участь у конструктивному обговоренні свого проєкту. Цей формат сприяє співпраці та розвитку критичного мислення, обміну ідеями серед учнів.

- *Віртуальні демонстрації.* Розгляньте варіант віртуальних демонстрацій, особливо в ситуаціях, коли публічні заходи можуть бути неможливими або недоступними. Віртуальні демонстрації дозволяють учням ділитися результатами своєї роботи в інтернеті через такі віртуальні майданчики, як вебсайти, блоги або відеопрезентації.

- *Зустрічі з громадськістю.* Залучайте якомога ширшу громадськість, запрошуючи спікерів, місцевих істориків або представників громади відвідати демонстрації та надати зворотний зв'язок. Це не тільки підвищує значення події, а й сприяє зв'язкам між школярами і широкою громадськістю.

Підготовка до демонстрації. Підготуйте учнів до демонстрації своєї роботи, зробивши необхідні кроки для створення вражаючих презентацій. Для прикладу, розгляньте такі стратегії:

- *Репетиції.* Проводьте репетиції, щоб допомогти учням удосконалити свої презентації та їхній зміст. Забезпечуйте конструктивний зворотний зв'язок, заохочуйте учнів вдосконалювати комунікативні навички (чітка артикуляція, захоплююча розповідь і ефективне використання наочних засобів).

- *Візуальне представлення.* Заохочуйте учнів створювати візуально привабливі презентації своєї проектної роботи. Це можуть бути плакати, інфографіка, лінії часу, карти або цифрові засоби вираження. Візуальне представлення покращує естетику демонстрації та полегшує сприйняття інформації аудиторією.

- *Сторітелінг.* Окресліть важливість сторітелінгу в історичних презентаціях. Заохочуйте учнів подавати матеріал у вигляді цікавої та захоплюючої розповіді, що оживляє історичну подію, постать і плани на майбутнє. Сторітелінг підвищує залученість аудиторії, робить історичний контент зрозумілішим.

- *Інтеграція технологій.* Використовуйте технологічні інструменти та платформи (програме забезпечення для показу слайдів, інструменти для редагування відео або інтерактивні платформи для презентацій), що допомагають учням створювати мультимедійні презентації. Інтеграція технологій додає глибини та креативності учнівській роботі.

Залучення цільової аудиторії. Запрошуйте на презентацію якомога ширшу аудиторію, щоб створити для учнів інтерактивний та значущий досвід. Заохочуйте аудиторію ставити запитання, надавати зворотний зв'язок, брати участь у дискусіях з учнями, адже це неабияк полегшує обмін думками, сприяє розвитку критичного мислення, дозволяє учням вчитися захищати свої дослідження та відстоювати думки.

Колегіальний зворотний зв'язок та оцінка. Додавайте до загального процесу демонстрації зворотний зв'язок та оцінку однолітків. Заохочуйте учнів надавати конструктивний зворотний зв'язок один одному, підкреслюючи сильні сторони та надаючи рекомендації щодо покращення проекту. Взаємне оцінювання сприяє налагодженню співпраці, розвитку мислення і постійному вдосконаленню.

Рефлексія та самооцінювання. Заохочуйте рефлексію та самооцінювання учнів після презентації. Спонукайте учнів оцінювати власні презентації, визначаючи не тільки сфери успіху, а й сфери, що потребують удосконалення. Пропонуйте підказки для роздумів або інструменти самооцінювання, які допоможуть учням аналізувати свої сильні сторони, труднощі та навчальний поступ впродовж проекту.

Документування та обмін. Задokumentуйте демонстраційний захід за допомогою фото, відео або письмових роздумів. Означена документація стане цінним ресурсом для подальших згадок, демонстрацій і презентацій ширшій аудиторії. Заохочуйте учнів створювати портфоліо, в яких зібрані їхні проєктні роботи, роздуми та відгуки, отримані у ході демонстраційного

заходу. Таке портфоліо стане підтвердженням їхньої навчальної подорожі та може бути представлено вчителям, батькам і навіть членам приймальних комісій під час вступу до закладів вищої освіти.

Рефлексія та постійне вдосконалення. Поміркуйте над демонстраційним заходом та зберіть відгуки від учнів та інших груп залученої цільової аудиторії. Оцініть ефективність презентацій, рівень залученості учнів і розуміння ними історичного матеріалу. Використовуйте цей зворотний зв'язок, щоб покращити майбутні демонстраційні заходи та вдосконалювати методи навчання. Постійно шукайте шляхи покращення демонстрації та надавайте учням можливості для подальшого розвитку своїх презентаційних навичок.

Відзначення різноманітності та інклюзивності. Переконайтеся, що демонстраційні заходи не лише акцентують увагу на різноманітності, а й сприяють інклюзивності. Заохочуйте учнів досліджувати різноманітні історичні точки зору, кидати виклики традиційним наративам, підкреслюючи внесок недомінантних груп. Це сприяє ґрунтовному розумінню історії, дозволяє всім без винятку учням побачити своє відображення в історичних оповіданнях.

РОЗДІЛ 5. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ

5.1. Використання інформаційних технологій у процесі реалізації історичних проєктів.

Використання інформаційних технологій неабияк розширює дослідницькі можливості учнів та сприяє організації ефективної взаємодії між ними. Технології відкривають доступ до значної кількості історичної інформації, полегшують аналіз даних, покращують комунікацію та співпрацю, надають додаткові можливості для творчого самовираження та розвитку учнів.

Розглянемо переваги використання інформаційних технологій у процесі реалізації історичних проєктів, зокрема пропонуємо рекомендації щодо їхньої інтеграції в освітній процес.

Доступ до історичних ресурсів. Інформаційні технології надають здобувачам освіти можливість миттєвого доступу до широкого спектру історичних ресурсів, серед яких українські вчені¹² виділяють декілька груп: оцифровані архівні, бібліотечні та музейні ресурси; сайти наукових установ¹³; віртуальні спільноти та соціальні мережі¹⁴; довідкові вебресурси; електронні ЗМІ¹⁵; бібліотечні та реферативні бази даних¹⁶. Інтернет-ресурси містять величезну кількість інформації, яка спроможна поглибити розуміння учнями історичних проблем та надати їм додаткові відомості для аналізу історичних питань і проблем. Заохочуйте учнів використовувати інформаційні технології, аби розширити їхні можливості у процесі відбору й пошуку необхідної інформації за типами і видами джерел, а також формами подання матеріалу в сучасному інформаційному просторі.

¹² Пелешишин А. М., Білушак Т. М. Інтернет-джерела як засіб використання інформації для джерелознавців. *Сумський історико-архівний журнал*. 2016. № XXVI. С. 16–23.

¹³ Серед вебсайтів провідних українських наукових установ передусім варто виокремити сайти Інституту історії України Національної академії наук України, що репрезентує широкий спектр проблем вітчизняної історії (<http://www.history.org.ua>), та Інституту археології Національної академії наук України, де висвітлюються проблеми давньої й середньовічної історії та культури України (<http://www.iananu.kiev.ua>).

¹⁴ До віртуальних спільнот відносимо історичні форуми, блоги, відповідно до соціальних мереж – Facebook, LinkedIn, Twitter.

¹⁵ Із-поміж електронних ЗМІ слід виокремити офіційні сайти телеканалів (телевізійні інтерв'ю, ток-шоу), газети і журнали, що мають свої представництва в інтернеті, використання відеохостингу ютуб-каналу.

¹⁶ До бібліографічних та реферативних баз даних належать: Academic Search Premier, Econlit, Google Scholar, Index Copernicus, Journal Citation Reports®, Master FILE Premier, New sapper Source, Scimago Journal & Country Rank (SJR), Scopus, Web of Science (WoS), Wilson Business Abstracts, Wilson Humanities Abstracts, Wilson Social Sciences Abstracts та інші.

Опрацювання й аналіз даних. Цифрові інструменти дозволяють учням ефективно опрацьовувати та аналізувати значні за обсягом історичні документи. Спонукайте учнів використовувати різноманітні програмні пакети та вебсервіси для опрацювання й аналізу історичних даних, зокрема ліцензійне програмне забезпечення в межах пакета Microsoft Office 365¹⁷; комерційні програмні продукти, що пропонують безкоштовні пакети¹⁸; програмне забезпечення відкритого коду та ліцензії¹⁹; хмарні сервіси для аналізу даних та машинного навчання²⁰. Використання означених інструментів допоможе дітям аналізувати історичні дані, визначати закономірності та робити обґрунтовані висновки.

Спільне створення та редагування документів. Цифрові інструменти допомагають налагодити співпрацю між учнями у процесі створення та редагування документів. Такі платформи, як Google Docs, Microsoft 365, OneDrive, SharePoint, а також інструменти для спільного написання статей, дозволяють учням одночасно працювати над спільними документами, як-от дослідницькими статтями, історичними нарративами чи груповими презентаціями, вносячи зміни в реальному часі та надаючи зворотний зв'язок один одному. Співпраця за допомогою цифрових інструментів сприяє активній взаємодії, командній роботі та розвитку навичок ефективного спілкування.

Віртуальна співпраця та спілкування. Цифрові інструменти дають змогу здобувачам освіти співпрацювати за межами класу, сприяючи ефективній комунікації та взаємодії з однолітками, експертами чи свідками історичних подій із різних географічних регіонів. Такі платформи, як дошки обговорень, засоби відеоконференцій та онлайн-форуми, можна використовувати для залучення учнів до історичних дискусій, дебатів, віртуальних інтерв'ю з істориками. Віртуальна співпраця надає учням можливість почути різні точки зору, сприяє культурному взаєморозумінню та розширює їхній історичний кругозір.

Створення та презентація мультимедіа. Цифрові інструменти допомагають учням створювати мультимедійні презентації, які демонструють їхнє історичне мислення та креативність. Учні можуть використовувати програмне забезпечення для презентацій, як-от PowerPoint або Prezi, для розробки візуально привабливих слайд-шоу із зображеннями, відео, аудіо та анімацією. Вони також можуть використовувати інструменти цифрового сторітелінгу (Adobe Spark, Canva, iMovie), щоб створювати захоплюючі мультимедійні сюжети, які

¹⁷ Excel (<https://365.sumdu.edu.ua/>); Power BI (<https://powerbi.microsoft.com/en-gb/>).

¹⁸ Datawrapper (<https://www.datawrapper.de/>); Tableau Public (<https://public.tableau.com/app/discover>).

¹⁹ Jupyter (<https://jupyter.org/>); Python (<https://www.python.org/>); R (<https://www.r-project.org/>); RStudio IDE (<https://posit.co/>); Open Refine (<https://openrefine.org/>).

²⁰ Google Colaboratory (<https://colab.research.google.com/>); KDNuggets (<https://www.kdnuggets.com/>); Kaggle (<https://www.kaggle.com/>).

оживляють історичні події. Заохочуйте учнів до пошуку найбільш ефективних способів представлення історичної інформації за допомогою цифрових носіїв.

Картографування та візуалізація. Цифрові інструменти неабияк розширюють можливості картографування та візуалізації, покращують розуміння учнями історичної географії та просторових зв'язків. Такі інструменти, як Google Earth, геоінформаційна система (GIS software), платформи історичного картографування, дозволяють не лише досліджувати наявні історичні карти, а й створювати власні, аналізувати просторові дані, візуалізувати історичні події в географічному контексті.

Управління та створення портфоліо. Заохочуйте учнів керувати та систематизувати результати своїх досліджень, продукти та роздуми за допомогою платформ цифрового портфоліо, адже вони дають змогу демонструвати свою роботу, документувати свої досягнення у навчанні, робити висновки щодо власного навчального поступу впродовж проєкту. Цифрові портфоліо дозволяють учням збирати мультимедійні артефакти, письмові роздуми та отримані відгуки, забезпечуючи всебічне представлення результатів своїх історичних пошуків.

Цифрове громадянство та етичне використання. Підкресліть важливість цифрового громадянства та етичного використання цифрових інструментів в історичних дослідженнях, зокрема навчіть учнів, як правильно робити цитування та покликання на використані джерела, уникати плагіату, а також поважати права інтелектуальної власності. Обговоріть важливість критичної оцінки онлайн-джерел на предмет достовірності, упередженості та релевантності. Заохочуйте відповідальну й етичну поведінку під час онлайн-взаємодії, як-от шанобливе спілкування, належне використання цифрових ресурсів та дотримання законів про авторське право.

Організація та управління часом. Ознайомте учнів із цифровими інструментами (цифровими календарями, програмами для керування завданнями або платформами для керування проєктами та ін.), що підтримують організацію й управління часом. Учні можуть використовувати ці інструменти, адже вони неабияк допомагають їм встановлювати терміни, створювати власний розклад, відстежувати прогрес, а також залишатися організованими, ефективно розпоряджатися своїм часом і дотримуватися дедлайнів проєкту.

Зворотний зв'язок та оцінювання. Використовуйте цифрові інструменти для своєчасного й ефективного зворотного зв'язку, оцінювання роботи учнів. Онлайн-платформи для зворотного зв'язку й оцінювання дозволяють учителям відстежувати прогрес учнів та контролювати результати їхнього навчання. Цифрові інструменти допоможуть оптимізувати процес оцінювання, забезпечити вчасний зворотний зв'язок і надати можливості для саморефлексії та вдосконалення.

Спільна робота. Ознайомте учнів із платформами для спільної роботи, що полегшують командну роботу, спілкування та обмін інформацією. Такі платформи, як Microsoft Teams, Google Classroom або системи керування навчанням, дозволяють учням співпрацювати в ході підготовки групових проєктів, ділитися ресурсами та брати участь у дискусіях; дозволяють створити простір для спілкування, співпраці та спільного навчання.

Історичні симуляції та ігри. Досліджуйте цифрові історичні симулятори та навчальні ігри, які занурюють учнів в історичний контекст і сприяють їхньому активному навчанню. Цифрове моделювання дозволяє учням приймати історичні рішення, відчувати наслідки свого вибору, сприяє ґрунтовнішому розумінню історичних подій. Історичні ігри – це захоплюючий та інтерактивний спосіб дослідження учнями історичного контенту. Вони допомагають розвивати навички критичного мислення, проявляти історичну емпатію.

Професійний розвиток і ресурси. Намагайтеся постійно знаходити можливості для професійного розвитку, а також ресурси для вдосконалення власних цифрових навичок і знань. Беріть участь у вебінарах, семінарах, онлайн-курсах, присвячених інтеграції цифрових інструментів в історичну освіту. Досліджуйте онлайн-репозиторії освітніх ресурсів, наприклад, цифрові архіви, історичні бази даних, сховища планів уроків, щоб отримати доступ до високоякісних цифрових ресурсів, які не лише стануть у пригоді у вашій професійній діяльності, а й допоможуть у навчанні вашим учням.

5.2. Інтеграція мультимедійних технологій в учнівські проєкти.

Поява мультимедійних технологій спричинила революцію в багатьох сферах діяльності людини. Однією зі сфер застосування таких технологій в освіті є розробка мультимедійних продуктів, зокрема під час реалізації історичних проєктів. Використання мультимедійних технологій є засобом творчої самореалізації учнів, розвитку їхніх вольових якостей, інтелектуальних і творчих можливостей. Інтегруючи мультимедійні елементи у власні проєкти, учні можуть ефективно передавати історичні концепції, демонструвати свої знання, зацікавлюючи таким чином аудиторію.

Наведемо деякі аргументи щодо доцільності інтеграції мультимедійних технологій в учнівські проєкти та надамо практичні рекомендації стосовно цього питання.

Розуміння та залучення. Завдяки застосуванню мультимедійних елементів в учнівських проєктах, крім тексту й ілюстрацій, можна використовувати звук, анімацію, відео. Це дозволяє оживити історичні події, перетворивши навчання учнів на захоплюючий процес. Інтегруючи

візуальні елементи, учні можуть краще зрозуміти складні історичні концепції, емоційно пов'язавши їх з історичним сюжетом.

Розвиток креативності. Інтеграція мультимедійних технологій дозволяє здобувачам освіти виражати свою творчість і по-своєму демонструвати власне розуміння історичних тем. Учні можуть створювати документальні фільми, статті до Вікіпедії, подкасти, віртуальні тури або інтерактивні презентації, що відображають їхню інтерпретацію історичних подій. Заохочуйте дітей використовувати різноманітні мультимедійні технології та їхні можливості.

Сторітелінг і побудова наративу. Мультимедійні елементи надають потужні інструменти для сторітелінгу та побудови наративу в історичних проєктах. Учні можуть використовувати візуальні, аудіо- та текстові елементи для створення переконливих наративів, що передають історичні події, контексти та людський досвід. Заохочуйте дітей самостійно визначати структуру наративу, темп і послідовність їхніх мультимедійних презентацій, аби зацікавити цільову аудиторію та ефективно передати їхнє розуміння історії. Означений процес допомагає учням розвивати навички сторітелінгу, покращує їхню здатність зрозуміти складні події.

Спільні мультимедійні проєкти. Просувайте спільні мультимедійні проєкти для розвитку командної роботи, налагодження комунікації та взаємного навчання. Організуйте групову роботу учнів для створення мультимедійних презентацій, документальних фільмів або вебсайтів, присвячених історичній тематиці. У ході таких проєктів учні можуть неабияк проявити свої сильні сторони, визначати спільну відповідальність за справу, яку роблять, зрештою, навчатися один в одного. Спільні мультимедійні проєкти заохочують учнів до загального обговорення важливих питань, висунення ідей, допомагають комунікувати та розвивати навички командної роботи.

Розвиток технічних навичок. Інтеграція мультимедійних елементів у проєкти дає учням змогу розвивати технічні навички, що так необхідні в сучасну цифрову епоху. Школярам стане в пригоді використання мультимедійного програмного забезпечення, інструментів для редагування, платформ презентацій і програм для створення візуального контенту. Заохочуйте учнів досліджувати різні цифрові інструменти та платформи для вдосконалення їхніх мультимедійних проєктів. Надавайте ресурси, інструкції та рекомендації для підтримки розвитку технічних навичок дітей.

Взаємодія з аудиторією та комунікація. Мультимедійні презентації дають учням змогу залучати до роботи цільову аудиторію, вдосконалювати навички ефективного спілкування. Вони можуть навчитися чітко формулювати свої ідеї, висувати переконливі аргументи, подавати інформацію в цікавій та структурованій формі. У процесі створення мультимедійних презентацій спонукайте учнів враховувати думку цільової

аудиторії. Щоб покращити презентацію, розвивайте в дітей навички публічних виступів, зокрема навчайте їх тримати зоровий контакт, керувати своїм голосом та тілом.

Цифрова виставка та акції. Надавайте дітям можливість демонструвати та ділитися своїми мультимедійними проектами з якомога більшою аудиторією, зокрема разом організуйте цифрові виставки, демонстраційні заходи, створюйте онлайн-платформи, де учні зможуть представити свої роботи на розсуд учителів, батьків, представників громади чи навіть професійних істориків. Цифрові виставкові платформи, вебсайти та канали соціальних мереж можна використовувати для демонстрації учнівських проєктів, а отже, поширення історичних знань. Це не тільки мотивує учнів та демонструє їхню гордість за свої роботи, а й заохочує їх до реалізації нових цікавих проєктів у майбутньому.

Етичне використання та авторське право. У процесі інтеграції мультимедійних елементів у проєкт важливо навчити учнів етиці використання джерел та дотриманню авторського права. Наголосіть на важливості належного опису та оформлення покликань на використані у проєктах джерела (текст, зображення, відео, аудіо, інші мультимедійні елементи). Навчіть учнів використовувати лише матеріали, захищені авторським правом, або використовувати ресурси, які є у вільному доступі за ліцензією Creative Commons. Прищеплюючи почуття відповідальності за використання «чужих» мультимедійних елементів, учителі розвивають в учнів етичні навички цифрового громадянства.

Доступність та інклюзивність. У процесі інтеграції мультимедійних елементів в учнівські проєкти враховуйте принципи доступності й інклюзивності. Переконайтеся, що мультимедійні матеріали доступні для всіх учнів, зокрема й тих, які мають вади зору чи слуху. За потреби, аби гарантувати його доступність всім учням, супроводжуйте мультимедійний контент титрами, стенограмами або аудіоописами. Для створення мультимедійних проєктів використовуйте принципи універсального дизайну, що будуть доступні й зрозумілі якомога ширшому колу учнів.

Рефлексія та оцінка. Заохочуйте учнів поміркувати над питанням щодо використання мультимедійних елементів у своїх проєктах, оцінити їхній вплив на навчання та залучення аудиторії. Після завершення проєкту попросіть дітей оцінити ефективність різних мультимедійних елементів у передачі історичної інформації, впливу на емоції або підсилення історичних аргументів. Рефлексія допомагає учням розвинути метакогнітивні навички, краще усвідомити не лише свої сильні сторони, а й ті, що потребують удосконалення, поміркувати над використанням мультимедіа в майбутніх проєктах.

Підтримка вчителя та ресурси. Вкрай важливо, щоб у процесі інтеграції мультимедійних технологій у проєктну діяльність учителі

надавали учням підтримку та забезпечували їх необхідними ресурсами. Надайте рекомендації щодо вибору відповідних мультимедійних інструментів і платформ, урахувавши специфіку проекту, а також потреби учнів. Наведіть приклади найбільш якісних мультимедійних проєктів, аби надихнути дітей у їхніх творчих починаннях. Будьте в курсі нових цифрових інструментів і тенденцій щодо створення мультимедіа, аби навчальний процес відзначався ефективністю.

5.3. Роль соціальних мереж у проєктному навчанні.

Стрімкий прогрес і перманентне оновлення інформаційних технологій дозволяє використовувати можливості інтернет-технологій задля вдосконалення та підвищення ефективності освітнього процесу. Мережа «Інтернет» дає змогу створювати майданчики для безбар'єрної передачі й обміну інформацією та знаннями, а також підтримувати спілкування між учнями з різних міст, країн і навіть континентів. За цих умов тема використання соціальних мереж як педагогічного інструмента, зокрема у ході реалізації історичних проєктів, стає вкрай актуальною.

Соціальна мережа – це онлайн-платформа, що використовується не лише для спілкування і знайомств, а й навчання та роботи, підтримки соціальних відносин між людьми з подібними інтересами.

У цьому розділі зробимо акцент на перевагах використання соціальних мереж для обміну інформацією, зворотного зв'язку в проєктному навчанні, а також надамо практичні рекомендації щодо їхнього використання.

Залучення цільової аудиторії. Соціальні мережі²¹ надають можливість здобувачам освіти ділитися результатами своєї роботи з цільовою аудиторією за межами класу. Учні можуть демонструвати власні проєкти одноліткам, батькам, професійним історикам, а також усім, хто цікавиться історією, на різноманітних вебсайтах, у блогах та соціальних медіа, платформах для обміну відео. Презентуючи свої роботи щоразу ширшій аудиторії, вони відчуватимуть неабияку мотивацію, оскільки результати цієї матимуть неабиякий вплив на оточуючих.

²¹ Сьогодні найпопулярнішими соціальними мережами є:

Facebook – найбільша соціальна мережа;

Instagram – соціальна мережа для обміну фотографіями та відео;

YouTube – популярний відеохостинг, що надає послуги розміщення відеоматеріалів;

TikTok – сервіс для створення і перегляду коротких відео;

Твіттер – соціальна мережа мікроблогів, що дає можливість користувачам надсилати короткі текстові повідомлення;

LinkedIn – соціальна мережа для пошуку та встановлення ділових і професійних контактів;

Pinterest – платформа для публікації й обміну зображеннями;

Reddit – розважальний, новинний онлайн-сервіс, де зареєстровані користувачі можуть додавати свій контент.

Різноманітний зворотний зв'язок. Соціальні мережі дають учням можливість чути відгуки про свою роботу та спостерігати різноманітні точки зору. Однолітки, вчителі, експерти, представники громади можуть надати цінну інформацію, пропозиції та ідеї щодо учнівських проєктів. Заохочуйте учнів активно запрошувати якомога більше людей коментувати їхню роботу, брати участь в онлайн-дискусіях, віртуально співпрацювати з якомога більшою кількістю людей. Подібний зворотний зв'язок збагачує знання учнів, допомагає їм удосконалити свою роботу, а також сприяє критичному мисленню та рефлексії.

Співпраця за межами класу. Соціальні мережі сприяють співпраці між учнями як у класі, так і за його межами. Діти, щоб обмінюватися ідеями, ресурсами, надавати відгуки про проєкти один одного, можуть віртуально співпрацювати з однолітками з різних шкіл, районів і навіть країн. Спонукайте учнів використовувати різноманітні можливості соцмереж для співпраці: обмін текстовими, голосовими та відеоповідомленнями, фотографіями і файлами; заохочуйте до «живого» спілкування, зокрема до здійснення аудіо- та відеодзвінків, проведення трансляцій в каналах і групах, організації конференцій, а також до створення груп і каналів.

Створення цифрового портфоліо. Соціальні мережі надають учням ідеальний простір для створення та демонстрації своїх портфоліо із найкращими історичними проєктами. Портфоліо – це чудовий спосіб оцінити роботу дитини та її досягнення. Портфоліо фокусується на вмінні учнів ставити цілі, планувати й організовувати власну початкову діяльність, демонструє поступ у розвитку її здібностей (це вкрай важливо, адже часто вчителі бачать лише ціль, яку потрібно досягти, проте не помічають прогресу дитини на цьому шляху та її зусиль для досягнення цілі²²). Допоможіть учням обрати відповідні платформи та ефективно створювати власні портфоліо.

Дискусійні форуми та відгуки однолітків. Використовуйте дискусійні форуми або функції коментування для отримання відгуків чи обговорення історичних проєктів. Створюйте онлайн-простори, де учні зможуть публікувати свої роботи, брати участь у змістовних дискусіях, залишати конструктивні відгуки для своїх однолітків. Заохочуйте дітей до зворотного зв'язку, активної участі у критичній полеміці, навчайте шанобливо ставитися до різних точок зору.

Віртуальні виставки та демонстрації. Організуйте віртуальні виставки чи демонстрації учнівських проєктів у соціальних мережах. Створіть спеціальний простір, наприклад, групу, канал або віртуальну галерею, де учні зможуть представити свої роботи ширшій аудиторії. Знайдіть можливість запросити цікавих спікерів, істориків або

²² Роздавальний матеріал «Портфоліо». URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/portfolio-r.pdf>

представників громади, аби вони не лише відвідали віртуальну виставку та залишити про неї відгук. Участь здобувачів освіти у віртуальних виставках є свідченням їхнього зростання. Це не лише допомагає формувати в учнів почуття спільності, пропагує цінність історичних знань.

Історичні онлайн-спільноти та експерти. Використовуйте історичні онлайн-спільноти, форуми чи групи для налагодження контактів учнів із професійними істориками, які можуть надати цінну інформацію та відгуки про їхні проекти. Соціальні мережі дозволяють учням брати участь у дискусіях, звертатися за порадами та навчатися в істориків, архівістів або науковців, які спеціалізуються на відповідних історичних темах. Заохочуйте учнів звертатися до експертів, брати участь у заходах із запитаннями та відповідями, віртуальні інтерв'ю, використовуючи для поглиблення свого розуміння історії можливості онлайн-спільнот.

Мультимедійна інтеграція. Соціальні мережі дають учням змогу, презентуючи свої проекти, використовувати можливості мультимедіа, а саме комбінувати різні форми представлення інформації, наприклад, текстові, звукові чи графічні. Дедалі частіше використовується анімації та відео. Діти можуть розмішувати такі мультимедійні компоненти безпосередньо у своїх соціальних мережах, покращувати візуальне і слухове сприйняття аудиторією означеної інформації. Заохочуйте учнів поміркувати про те, як ефективно інтегрувати мультимедійні елементи для підтримки історичних наративів і привернення уваги цільової аудиторії.

Глобальні зв'язки та культурний обмін. Соціальні мережі дозволяють учням і вчителям з різних країн світу спілкуватися між собою, сприяючи соціальному та міжкультурному обміну. Учні з різних країн та регіонів можуть ділитися своїми історичними проектами, обговорювати свій історичний досвід, інтерпретувати. Таке знайомство з різними точками зору неабияк посилює емпатію учнів, їхнє розуміння глобальних проблем, навчає цінувати різноманітність історичних наративів.

Цифрове громадянство та відповідальна поведінка в інтернеті. Використання соціальних мереж для обміну інформацією та зворотного зв'язку дає можливість навчати учнів цифровому громадянству та відповідальній поведінці в інтернеті. Допоможіть учням зрозуміти важливість поваги до інтелектуальної власності, визнання і належного дотримання етичних принципів під час використання соціальних мереж. Обговоріть цифровий етикет, конфіденційність і відповідальне використання соціальних мереж, щоб створити безпечне та позитивне освітнє онлайн-середовище.

Рефлексивні практики та повторення. Соціальні мережі дають змогу учням постійно аналізувати свої роботи. Вони можуть оновлювати та вдосконалювати свої проекти, враховуючи відгуки однолітків, учителів, експертів. Заохочуйте учнів обмірковувати свої здобутки, визначати сфери, які варто вдосконалити. Означена рефлексивна практика сприяє

метакогнітивним навичкам, самостійному навчанню та розумовому розвитку дітей.

РОЗДІЛ 6. ЗВ'ЯЗОК ІСТОРІЇ ІЗ СЬОГОДЕННЯМ

6.1. Аналіз впливу історичних подій на сьогодення.

Одне із ключових завдань проєктного навчання історії полягає в тому, аби допомогти учням зрозуміти, як історичні події минулого впливають на сьогодні. Заохочуючи учнів до аналізу впливу історичних подій на сучасне суспільство, педагоги можуть поглибити їхнє розуміння історії та розвинути навички критичного мислення.

Встановлення зв'язків. Розпочніть із встановлення зв'язків між історичними подіями та поточними проблемами чи явищами. Допоможіть учням усвідомити актуальність історичних подій, підкресливши їхній вплив на сучасні соціальні, політичні, економічні та культурні аспекти. Залучайте дітей до дискусій, проводьте паралелі між подіями минулого та сучасними викликами. Усвідомивши ці зв'язки, учні розумітимуть, як минуле, в якому вони живуть, продовжує формувати світ.

Визначення ключових тем. З'ясуйте ключові теми чи концепції (вони, наприклад, можуть стосуватися питань влади, соціальної справедливості, революцій, технологічного прогресу, глобалізації тощо), що переплітаються з історичними подіями та є актуальними для сьогодення. Зосереджуйтеся на цих темах, учні можуть проаналізувати історичні події через призму сучасності, з'ясувавши їхній вплив на події сьогодення. Заохочуйте учнів досліджувати зв'язок між минулим і сучасністю.

Дослідницька діяльність. Залучайте учнів до дослідницької діяльності, яка вимагає від них вивчення впливу історичних подій на життя сьогодення. Пропонуйте проєкти, які спонукають дітей досліджувати конкретні історичні події та явища, їхній зв'язок із сучасними проблемами. Надайте здобувачам освіти доступ до різноманітних джерел (первинні документи, наукові статті, інтерв'ю, мультимедійні матеріали та ін.), що проливають світло на історичний контекст та його наслідки для сучасності.

Критичний аналіз і оцінка. Навчайте учнів критично аналізувати історичні події та їхній вплив на сьогодення. Навчіть їх оцінювати різні інтерпретації та точки зору, враховуючи упередження, упущення та контекстуальні фактори. Заохочуйте дітей ставити під сумнів домінуючі наративи та брати участь у дебатах, які кидають виклик загальноприйнятим поглядам. Розвиваючи навички критичного аналізу, учні краще зрозуміють історичну подію та її поточне значення.

Кілька точок зору. Заохочуйте учнів під час аналізу впливу історичних подій на сьогодення розглядати одночасно кілька точок зору. Допоможіть дітям зрозуміти, що різні групи чи спільноти можуть по-

різному переживати та інтерпретувати одні й ті ж події. Спонукайте учнів можливість досліджувати різноманітні думки, наративи та досвід завдяки зверненню до першоджерел, усних історій, особистих розповідей, мультимедійних матеріалів. Ураховуючи кілька точок зору, учні ґрунтовніше розуміють історичні події та їхні далекосяжні наслідки.

Проектне дослідження. Проводьте в межах проекту дослідження, що вимагає від учнів аналізу впливу давніх подій на сьогодення, зокрема пропонуйте завдання, які спонукають дітей вивчати документи, створювати часові шкали, розробляти діаграми причинно-наслідкових зв'язків, а також брати інтерв'ю в учасників історичних подій. Усе це сприяє розвитку критичного мислення, дослідницьких навичок і здатності встановлювати тісний в'язок між минулим і сьогоденням.

Дебати та дискусії. Організуйте між учнями дебати чи дискусії, які заохочують їх аналізувати вплив історичних подій на сучасність. Об'єднайте учнів у групи та запропонуйте їм не лише обговорити різні історичні події, а й за результатами обговорення зробити висновки. Організуйте дискусію щодо впливу цих подій на сьогодення. Заохочуйте учнів обґрунтовувати свої аргументи, вести конструктивний діалог.

Зв'язки з громадськістю. Сприяйте налагодженню зв'язків із громадськістю, організовуючи заходи із залученням професійних істориків, учасників та свідків історичної події. Запрошуйте цікавих доповідачів, організовуйте екскурсії, долучайтеся до громадських проєктів, пов'язаних з історичною спадщиною.

Аналіз поточних подій. Спонукайте учнів аналізувати історичні події через призму сьогодення, наприклад, пропонуйте завдання, які спонукають їх до виявлення та дослідження зв'язків між сучасними проблемами та минулими подіями. Досліджуючи історичні контексти через поточні проблеми, учні можуть краще зрозуміти довгострокові наслідки історичних подій, а також їхні наслідки для сьогодення, зокрема запропонуйте їм критично оцінити, яким чином історичні фактори зумовили сучасні виклики та загрози.

Рефлексивні практики. Рефлексія спонукає учнів до осмислення уроків, засвоєних у ході вивчення впливу історичних подій на сьогодення. Заохочуйте учнів розмірковувати про своє власне життя та життя громади, визначаючи, як історичні події вплинули на ідентичність, переконання та соціальну структуру громади загалом.

Мультимедійні презентації. Заохочуйте учнів створювати мультимедійні презентації, що висвітлюють вплив історичних подій на життя сьогодення. У ході цієї роботи діти можуть використовувати різноманітні цифрові інструменти для розробки привабливих презентацій, додаючи зображення, відео та аудіозаписи. Заохочуйте учнів до використання мультимедійних елементів, аби передати значення й

актуальність історичних подій, перманентність їхнього впливу на сучасне суспільство.

6.2. Обговорення актуальності та зв'язків із сьогоденням.

Для розуміння життя сьогодення необхідно зазирнути у минуле. Історичні паралелі та компаративний аналіз дають уявлення про те, якими етапами, з якими позитивами і негативами прийшли ті чи інші країни у сьогодення. Переконаливо це робить Карл Ясперс у своїй концепції осьового часу (тривав із 800 по 200 роки до н.е.), в якій порівнює синхронність основоположних історичних процесів в Індії, Китаї, Ірані, Палестині та Греції. Означені процеси досі активно проявляються в житті багатьох народів, насамперед у релігіях, які й нині чинять величезний вплив на всі сфери життя населення планети.

Переконані, що обговорення актуальності та зв'язків із сьогоденням допоможе учням зрозуміти актуальність історії, її значення в їхньому власному житті, а також у розвитку світу загалом. Пропонуємо деякі рекомендації щодо ефективної організації означеного вище процесу.

Створюйте безпечне й інклюзивне освітнє середовище. Створіть безпечне середовище, в якому учні поважатимуть один одного, ділитимуться своїми думками та точками зору. Разом встановіть правила відкритого, шанобливого діалогу та активного слухання. Заохочуйте учнів висловлювати свої думки, ставити запитання та конструктивно обговорювати запропоновані ідеї. Створюйте інклюзивну атмосферу, в якій толеруються різноманітні погляди та заохочується відкритість.

Розвивайте уяву. Лише за умови рівномірного залучення до навчально-пізнавальної роботи двох сторін людського пізнання (мислення та уяви) можливо досягти повноцінності навчання. На уроках історії учні не тільки осмислюють історичні події та явища, а й образно відтворюють їх за допомогою уяви, відчують і глибоко переживають відтворене. Зважаючи на це, ставте учням відкриті запитання, які спонукають їх розмірковувати про те, як історична подія, явище або діяч пов'язані з їхнім власним життям, досвідом чи місцем проживання.

Наводьте приклади з реального життя та поточних подій, аби допомогти учням побачити зв'язок між історичними подіями та сучасними проблемами, використовуйте останні новини України і світу, документальні фільми чи наукові розвідки, які висвітлюють вплив минулого на формування сьогодення. Заохочуйте учнів аналізувати та обговорювати ці приклади, проводити паралелі та досліджувати поточні події через призму історії.

Проводьте опитування, використовуючи сократівські методи, щоб сформулювати в учнів здатність обдумувати перспективні ідеї та знаходити істину. Ставте запитання, що спонукають учнів до роздумів, розгляду

різних точок зору, аналізу причинно-наслідкових зв'язків і наслідків історичних подій. Запропонуйте дітям підтвердити свої аргументи доказами з первинних і вторинних джерел. Ставте логічні та цікаві запитання, що сприяють встановленню причинно-наслідкових зв'язків, допомагають знаходити нестандартні шляхи вирішення проблем.

Організуйте спільні обговорення. Сприяйте спільним дискусіям, які підтримують взаємодію однолітків та обмін ідеями. Об'єднайте учнів у мінігрупи або пари для обговорення конкретних запитань або підказок, пов'язаних з актуальністю історичних подій. Заохочуйте учнів активно слухати, відповідати та розвивати ідеї один одного. За потреби надавайте рекомендації та підтримку, але дозвольте учням самим узяти на себе відповідальність за обговорення та дослідження різних точок зору.

Проводьте історичні дебати, в ході яких учні відстоюють різні погляди на тему, що обговорюється. Спонукайте їх аргументовано висловлюватися «за» або «проти» певної точки зору. Пам'ятайте, що дебати сприяють розвитку критичного мислення, дослідницьких навичок і здатності висловлювати різні точки зору.

Розвивайте рефлексивні вміння. Здійсніть письмову рефлексію, що дозволяє учням синтезувати свої думки та встановити зв'язки між історичними подіями та сучасними проблемами. Запропонуйте учням написати статтю до журналу, історичний твір або есе, обґрунтувавши актуальність історичного проекту, його зв'язки із сучасністю.

Запрошуйте доповідачів та інтерв'юєрів. Запросіть цікавих доповідачів або організуйте інтерв'ю з експертом, щоб з перших вуст дізнатися про актуальність історичних подій. Експерти можуть ділитися своїм досвідом, дослідженнями чи ідеями, пов'язаними з темою, що вивчається. Заохочуйте учнів брати участь в інтерактивних дискусіях, ставити запитання та шукати роз'яснення. Запрошені доповідачі та інтерв'юєри забезпечують цінні зв'язки з реальним світом і покращують розуміння учнями впливу історії на сучасність.

Проводьте додаткові дослідження, які дозволять учням глибше зануритися в історичну подію. Запропонуйте їм обрати сучасну проблему та дослідити її історичне коріння. Підтримуйте проведення незалежних досліджень, що супроводжуються критичним аналізом і синтезом інформації, щоб зрозуміти довгостроковий вплив історичних подій на сучасність.

Організуйте екскурсії та відвідування історичних місць. Відвідування музеїв, пам'яток або визначних місць дозволяє учням на власні очі побачити матеріальні артефакти, пов'язані з історичними подіями. Заохочуйте учнів під час відвідування музеїв брати участь в обговореннях, ставлячи запитання та розмірковуючи про важливість місць, які вони досліджують.

Звертайтеся до проблем реального світу. Допоможіть учням застосувати набуті ними історичні знання до проблем реального світу. Надайте дітям можливість дослідити, як історичні події сприятимуть у вирішенні сучасних проблем, зокрема запропонуйте подумати, як розуміння минулого може сприяти прийняттю обґрунтованих рішень, відстоюванню соціальної справедливості, вирішенню поточних суспільних проблем. Сприяйте дискусіям, які мають потенційний вплив на дослідження історичних знань на формування кращого майбутнього.

6.3. Розвиток критичного мислення та громадянської активності.

Сьогодні в освіті набирають популярності нові критерії оцінювання її якості, що враховують динаміку розвитку кожного учня. Здобувач освіти повинен уміти знаходити й аналізувати інформацію, обирати необхідне, робити висновки та використовувати отриману інформацію, тобто в нього має бути сформоване таке наскрізне вміння, як критичне мислення. Ключове завдання загальної середньої освіти сьогодні полягає у створенні та розвитку такого освітнього середовища, в якому дитина усвідомлюватиме свою громадянську ідентичність, прийматиме загальні та національні цінності, займатиме активну життєву позицію, тобто формуватиме свої соціально зачуці якості.

Використання технологій проектного навчання на уроках історії дозволяє успішно вирішувати описані вище завдання. Організація проектної діяльності стає способом, інструментом формування і розвитку критичного мислення та громадянської активності школярів.

Аналіз джерел. Ознайомте учнів із первинними та вторинними джерелами, що пропонують різноманітні погляди на історичні події. Допоможіть їм критично проаналізувати ці джерела щодо їхньої надійності, достовірності інформації, відповідності відомим даним, упередженості тощо. Заохочуйте учнів використовувати наявний арсенал джерелознавчих методів і прийомів, порівнювати різні точки зору та оцінювати наведені докази. Критично аналізуючи джерельну базу, учні розвивають навички аргументації й оскарження домінуючих наративів.

Навчання на основі запитів. Заохочуйте учнів ставити змістовні запитання та занурюватися в дослідження історичної теми. Спрямувайте дітей у правильному напрямі у ході формулювання ними дослідницьких питань, проведення самостійного дослідження, аналізу інформації, яку вони збирають. Заохочуйте їх критично оцінювати джерела, якими вони користуються, виявляти прогалини в знаннях і знаходити різні точки зору. Навчання на основі запитів розвиває незалежне мислення, допитливість і здатність аналізувати складні питання.

Обговорення історичних суперечок. Організуйте публічні дискусії та дебати щодо контроверсійних історичних тем. Це не лише дозволить виявити існуюче різноманіття точок зору на будь-яку проблему, а й, за необхідності, ініціювати всебічний аналіз кожної з них, із подальшим формуванням власної думки кожного учня на ту чи іншу історичну проблему. На дискусійних платформах кожен шукає свою істину, своє вирішення проблеми, водночас школярі освоюють техніки ораторської майстерності й мистецтво доказової полеміки, що вже саме по собі є важливим надбанням для дорослого життя.

Рефлексія та мета пізнання. Проводьте рефлексивні заходи, які спонукають учнів до метакогнітивного осмислення своїх думок та досвіду навчання. Заохочуйте їх розмірковувати над стратегіями, які вони використовували, над викликами, з якими вони стикалися, та ідеями, якими вони збагатилися під час проєкту. Допоможіть учням визначити й усвідомити свої упередження й стереотипи, пріоритетні інтереси й уподобання. Рефлексія допомагає учням розвивати самосвідомість, покращувати навички критичного мислення, спонукає до неперервного навчання.

Проєкти з громадянської освіти. Інтегруйте елементи громадянської освіти в проєктне навчання історії, коли учні застосовують свої історичні знання та навички критичного мислення для вирішення проблем реального світу. Запропонуйте дітям визначити сучасну проблему, пов'язану з історичною темою, яку вони вивчали, та розробити план дій для створення позитивних змін. Скеруйте їх у ході проведення досліджень, співпраці з партнерами в громаді та реалізації проєктів загалом. Громадські проєкти дають змогу учням бути активними громадянами та змінювати життя своїх громад.

Навчання через служіння. Застосовуйте метод навчання через служіння, що передбачає поєднання навчання історії із практикою або волонтерством. Співпрацюйте з місцевими організаціями чи історичними товариствами, щоб визначити потреби в послугах, які відповідають історичним темам, що вивчаються. Використовуючи навчання через служіння, педагоги поліпшують розуміння учнями історичної інформації, забезпечують здобуття ними практичного досвіду в реальному житті, заохочують до участі в житті громади, підвищують громадянську відповідальність.

Етичні міркування. Залучайте учнів до дискусій про етичні аспекти в історичних дослідженнях та їхні наслідки для сучасного світу. Поясніть, що історик має нести відповідальність за об'єктивність викладу, висвітлювати різні точки зору, проявляти обережність і делікатність у висвітленні болючих для пам'яті народів тем. Заохочуйте учнів у своїх дослідженнях дотримуватися етичних норм, критично осмислювати

історичні інтерпретації, враховувати те, з якою метою можуть бути використані представлені ними історичні наративи.

Медіаграмотність. Формуйте в учнів навички медіаграмотності для критичного аналізу історичних наративів у різних медіа. Навчіть їх оцінювати достовірність і надійність історичної інформації, поданої в книгах, художніх і документальних фільмах, інтернет-джерелах. Допоможіть дітям зрозуміти вплив ЗМІ на формування історичних наративів, а також заохочуйте їх ставити під сумнів поширені інтерпретації. Розвиваючи навички медіаграмотності, учні стають розбірливішими у споживанні історичної інформації та краще підготовленими для критичного аналізу переважаючих наративів.

Тематичні дослідження та моделювання. Упроваджуйте тематичні дослідження та симуляції, які занурюють учнів в історичні контексти, вимагаючи від них критичного мислення та прийняття обґрунтованих рішень. Ознайомте здобувачів освіти з історичними контекстами та дилемами, проведіть їх через аналіз різних точок зору, оцінку доказів та розгляд наслідків. Тематичні дослідження та симуляції сприяють критичному мисленню, вирішенню проблем і розвитку емпатії, оскільки учні стикаються зі складними історичними ситуаціями.

Практично-діяльнісний критерій оцінювання. Розробляйте критерії оцінювання, які вимагають від учнів демонстрації навичок критичного мислення та громадянської активності. Замість того, щоб покладатися виключно на традиційні тести та вікторини, надайте учням можливість створювати презентації, проводити дебати, реалізовувати дослідницькі роботи та мультимедійні проєкти, які демонструють розуміння історичних подій та їхніх наслідків. Упровадження практично-діялісного критерію заохочує учнів мислити критично, ефективно спілкуватися та пов'язувати навчання з контекстом реального світу.

РОЗДІЛ 7. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА НАДАННЯ ПІДТРИМКИ

7.1. Вирішення потенційних проблем під час впровадження проєктного навчання.

Незважаючи на достатньо опрацьовану методологію проєктної діяльності, в ході реалізації проєктного підходу в закладах освіти виникають деякі проблемні місця. З якими ж потенційними проблемами можуть зіткнутися педагоги під час реалізації історичного проєкту та як їх уникнути? Про це йтиметься далі.

Управління часом. Одним з основних викликів упровадження проєктного навчання є ефективне управління часом. Реалізація історичного проєкту може бути доволі тривалою в часі, тому вчителі повинні переконатися, що вони виділяють достатньо часу для кожного його етапу. Для уникнення цієї проблеми можна створити структурований графік реалізації проєкту, розбивши його на етапи виконання із зазначенням конкретних термінів. Привчайте учнів ефективно розподіляти свій час, регулярно переглядайте, а за потреби – коригуйте графіки, щоб діти не збивалися з наміченого курсу.

Групова динаміка та співпраця. Співпраця є важливим компонентом проєктного навчання, але іноді учням може бути важко ефективно працювати в групах. Щоб вирішити цю проблему, надайте їм чіткі інструкції та рекомендації щодо співпраці, наголошуючи на важливості шанобливого спілкування, активного слухання та справедливого розподілу завдань. Навчіть здобувачів освіти стратегіям вирішення конфліктів, заохочуйте їх періодично розмірковувати про власну групову динаміку. Розгляньте можливість використання протоколів або структурованих правил для спрямування групових обговорень і забезпечення внеску всіх учасників.

Оцінка індивідуальних внесків у групові проєкти. Ще одним проблемним моментом проєктного навчання є відсутність сформованої ролівої позиції членів проєктної групи, відсутність самовизначення в проєкті та відсутність можливості проявити /сформувати навички організації й управління процесом проєктної діяльності. Для вирішення цієї проблеми доречно передбачити заходи індивідуального характеру. Наприклад, запропонуйте учням вести індивідуальні щоденники, в яких вони фіксуватимуть свої думки, документуватимуть дослідницький процес, створюватимуть індивідуальні портфоліо. Заохочуйте учнів до взаємооцінювання або самооцінювання, аби вони розмірковували як про свій індивідуальний внесок, так і внесок інших членів групи. Для

забезпечення комплексної оцінки, розгляньте можливість використання критеріїв не лише індивідуальної, а й групової продуктивності.

Доступ до ресурсів. Відсутність доступу до джерел, дослідницьких матеріалів, технологій чи артефактів може бути проблемою у ході реалізації проєктного навчання. Щоб вирішити це питання, забезпечте учням доступ до різноманітних ресурсів, надавши список рекомендованих джерел, організувавши відвідування бібліотеки або запросивши зовнішніх доповідачів. Створіть онлайн-бази даних, віртуальні архіви та освітні вебсайти. Подумайте про партнерство з місцевими організаціями, музеями чи історичними товариствами, щоб надати дітям доступ до необхідних ресурсів та експертизи. Із метою збагачення своїх досліджень заохочуйте їх використовувати ресурси громади або проводити віртуальні інтерв'ю з експертами.

Диференційоване навчання. Задоволення різноманітних потреб учнів в умовах проєктного навчання може виявитися неабияк складним завданням. Щоб вирішити цю проблему, використовуйте диференційовані стратегії навчання. Пропонуйте різні умови долучення до проєкту, дозволяючи учням обирати теми чи підходи, які відповідають їхнім інтересам і стилям навчання. Також надавайте підтримку та допоміжні матеріали учням, які потребують додаткової допомоги, пропонуйте додаткові або поглиблені варіанти для тих, хто потребує складніших завдань. Використовуйте декілька способів вираження, дозволяючи учням демонструвати свої знання за допомогою письмових робіт, презентацій, візуальних матеріалів або мультимедійних форматів.

Оцінювання результатів. Одна з найбільших проблем проєктного навчання полягає у домінуванні теоретичного матеріалу над практичним, адже замість вихідної базової ідеї поєднання теоретичних знань із практичною діяльністю учні більшу частину часу витрачають на вивчення стандартів, принципів, правил оформлення та опис процедури проєкту. Щоб вирішити цю проблему, розробіть чіткі критерії та правила оцінювання відповідно до навчальних цілей і стандартів. Заздалегідь ознайомте учнів із критеріями, переконавшись, що вони розуміють, якими можуть бути очікування. Розгляньте можливість використання комбінації формувального та підсумкового оцінювання протягом усього проєкту, щоб забезпечити постійний зворотний зв'язок і контролювати прогрес. Надайте можливості для саморефлексії та зворотного зв'язку з однолітками. Запропонуйте проведення учнівських конференцій або презентацій, щоб продемонструвати їхній навчальний поступ.

Управління класом. Певні труднощі можуть виникнути із забезпеченням порядку в класі. Щоб вирішити цю проблему, установіть чіткі правила поведінки під час роботи над проєктом. Виділіть спеціальні місця для групової роботи, надавши необхідні ресурси та матеріали. Упроваджуйте стратегії підтримки залученості та зосередженості учнів, як-

от регулярні перевірки, мініуроки, групові обговорення. Встановіть процедуру переходу від роботи над проектом до інших видів діяльності в класі. Розвивайте в класі позитивну та інклюзивну культуру, де учні почуватися комфортно, не боятися звернутися за допомогою, співпрацюють і ризикують.

Залучення батьків і громадськості. Залучення батьків і ширшої громадськості до процесу проектного навчання може бути складним, однак дуже корисним. Щоб вирішити це питання, регулярно спілкуйтеся з батьками учнів, інформуючи їх про цілі та очікування проекту, динаміку його реалізації. Також запрошуйте батьків на презентацію результатів проекту, де учні зможуть поділитися своєю роботою та досягненнями. Шукайте можливості співпраці з громадою, наприклад, запрошуйте зовнішніх доповідачів, організуйте екскурсії до історичних місць, співпрацюйте з громадськими організаціями або місцевими істориками, які за потреби нададуть професійні поради та необхідні ресурси для покращення проекту.

Рефлексивна практика. Рефлексія є важливим компонентом успішної реалізації будь-якого проекту. Педагоги мають обдумати практику навчання, результати учнів та загальну ефективність проектів. Для цього необхідно сформулювати як серед учнів, так і серед учителів культуру рефлексії. Заохочуйте учнів розмірковувати про освітній процес, виклики, з якими вони стикнулися у своїй роботі, поступ та результати, яких вдалося досягти впродовж проекту. Рефлексуйте усім класом або малими групами, де учні зможуть поділитися своїми ідеями, відкриттями, визначити сфери, що потребують удосконалення. Регулярно обмірковуюйте власну педагогічну практику, отримуючи відгуки від колег і використовуючи можливості професійного розвитку, пов'язаного з проектним навчанням.

7.2. Стратегії залучення учнів і управління часом.

Запровадження проектного навчання на уроках історії вимагає особливої уваги до рівня залучення й управління часом учнів. Залучення здобувачів освіти до освітнього процесу та допомога їм у розподілі часу відіграють важливе значення для успіху реалізації проекту.

Встановлюйте чіткі очікування. Від самого початку проекту встановіть чіткі очікування щодо залученості учнів та управління їхнім часом. Повідомте дітям цілі, завдання та бажані результати проекту, переконайтеся, що вони розуміють мету та цінність своєї роботи. Чітко окресліть часові межі проекту, очікувані результати та основні етапи. Встановлення чітких очікувань дозволяє здобувачам освіти краще зрозуміти поставлені завдання й ефективно спланувати свій час.

Залучайте учнів до оригінальних і актуальних тем. Обирайте для них оригінальні й актуальні теми проєктів. Оберіть історичні події, проблеми або теми, які перегукуються з інтересами та досвідом дітей. Коли вони відчують особистий зв'язок із проєктом, вони зазвичай активніше долучатимуться до нього та вкладатимуть у його підготовку власний час і зусилля. Ураховуйте думки і вибір учнів, дозволяючи їм вносити ідеї та обирати підтеми у межах ширшої теми проєкту. Подібна автономія розширює можливість учнів та підвищує їхню мотивацію.

Забезпечуйте різноманітність і вибір у навчальну діяльність. Організуйте різноманітну навчальну діяльність, щоб задовольнити різноманітні навчальні запити та потреби дітей. Плануйте завдання, що передбачають індивідуальну роботу, роботу в малих групах, а також спільну роботу класу. Проводьте спільні обговорення, практичні заняття, презентаційні заходи, творчі майстерні. Надайте учням можливість обрати спосіб роботи над дослідженням історичних концепцій, подій або тем. Надання вибору дозволяє учням взяти на себе відповідальність за своє навчання, збільшує їхні інвестиції в проєкт.

Підтримуйте співпрацю та комунікацію. Будь-яка спільна робота починається з налагодження комунікації, однак для підвищення її ефективності необхідно докласти зусиль. Навчіть учнів таким основним навичкам співпраці, як активне слухання, шанобливе спілкування та вирішення конфліктів. Надайте рекомендації для ефективної роботи в групі, наприклад, щодо визначення ролей та обов'язків, встановлення норм участі й сприяння рівному вкладу всіх учасників проєкту. Регулярно спілкуйтеся з групами, щоб відстежувати прогрес і надавати поради. Підтримуючи співпрацю, учні завжди будуть залученими до роботи та отримують користь від колективних знань і навичок своїх однолітків.

Використовуйте технології та цифрові інструменти. Для підвищення рівня залучення учнів до роботи над проєктом, а також оптимізації процесу управління часом стануть у пригоді редактори документів²³, інструменти управління проєктами²⁴ та різноманітні сервіси для планування, комунікації й менеджменту²⁵. Заохочуйте здобувачів освіти застосовувати цифрові інструменти для проведення досліджень,

²³ Нині концепція збереження та управління документами в інтернеті підтримується багатьма конмапніями, серед яких – Adobe (Acrobat.com), Google (Google Docs & Spreadsheets), Microsoft (Office 2010 Web Apps, Docs.com), Zoho Docs (Zoho.com), Box.net, Dropbox, ADrive.com та ін.

²⁴ Таск-менеджери допомагають ставити задачі, планувати бюджет, підтримувати постійний зв'язок із колегами та замовниками, забезпечувати управління ризиками, вести облік часу, а також правильно розподіляти ресурси. Сьогодні існує безліч різних програм для управління проєктами, серед найпопулярніших – Jira, Worksection, Asana, Trello, Monday.com та ін.

²⁵ Спілкування в класі та поза ним: Addappt, Fuze, Pushover, Slack, Skype;

Тайм-менеджмент: Rescuetime, My minutes, Omnifocus, Tripit;

Планування та делегування завдань: Asana, Proven, Boxmeup, Evernote, Trello, Kanbanflow.

створення нотаток, систематизації висновків, створення кінцевих продуктів. Використовуючи технології, учні можуть отримувати віддалений доступ до інформації, безперешкодно співпрацювати та творчо презентувати свою роботу.

Забезпечуйте постійний зворотний зв'язок і підтримку. Регулярно надавайте учням зворотний зв'язок і підтримку, щоб підтримувати їхню зацікавленість і мотивацію. Забезпечуйте своєчасність відгуків про їхні досягнення, звертаючи увагу як на сильні, так і слабкі сторони, які потрібно вдосконалити. Допомагайте учням, які мають труднощі, пропонуючи додаткові ресурси або індивідуальні рекомендації. Відзначайте досягнення дітей на кожному етапі проекту, щоб підтримувати їхній ентузіазм.

Контролюйте та коригуйте часові межі. У міру просування проекту слідкуйте за прогресом учнів та коригуйте часові межі. Уважно стежте за тим, як здобувачі освіти розпоряджаються своїм часом, переконайтеся, що вони вкладаються в означені вами межі проекту. Якщо необхідно, надайте додаткові рекомендації або поради, щоб допомогти дітям ефективно розподілити свій час. Будьте гнучкими та готовими вносити корективи до графіка проекту, якщо учні стикаються з проблемами або потребують більше часу для вирішення певних завдань. Регулярно спілкуйтеся з окремими учнями або групами, щоб оцінити їхній прогрес, за потреби надавайте рекомендації.

Розподіляйте завдання на окремі кроки. Допоможіть учням керувати своїм часом, розподіляючи проектні завдання на менші частини. Надайте учням дорожню карту проекту або контрольний список із зазначенням конкретних завдань і відповідних термінів виконання. Такий розподіл допоможе учням візуалізувати хід проекту та дозволить їм ефективно розподілити свій час. Заохочуйте дітей створювати власний розклад або графік, щоб відстежувати хід виконання завдань і дотримання термінів. Розподіляючи завдання, ви забезпечите структурованість реалізації проекту та допоможете учням в управлінні їхнім часом.

Змодельуйте стратегії управління часом. На власному прикладі продемонструйте ефективні стратегії управління часом (зразкова організація, визначення пріоритетів та ефективне дотримання термінів у ході проведення занять тощо). Поділіться з учнями власними методами планування та управління часом, поясніть, як ці стратегії сприяють вашій продуктивності та успіху. Заохочуйте дітей застосовувати схожі стратегії та надавайте їм рекомендації щодо визначення пріоритетних завдань, встановлення цілей і контролю того, що відволікає увагу.

Сприяйте рефлексії. Заохочуйте учнів до роздумів над їхніми методами управління часом, спонукайте обмінюватися думками щодо найбільш ефективних стратегій і труднощів, з якими вони стикнулися. Запропонуйте учням самостійно визначити шляхи покращення їхніх навичок управління часом для майбутніх проектів або завдань. Беріть

участь у загальних дискусіях, де учні можуть ділитися своїми ідеями та вчитися на досвіді один одного. Сприяючи рефлексії, учні краще усвідомлюють необхідність розподіляти час і можуть вносити корективи для покращення власної ефективності та продуктивності.

7.3. Підтримка учнів із різними потребами та здібностями.

Відповідно до Законів України «Про освіту» (стаття 3, частина 2) та «Про повну загальну середню освіту» (стаття 9) в нашій державі створюються рівні умови для здобуття повної загальної середньої освіти, зокрема завдяки використанню розвиваючих засобів і методів навчання, що враховують особливі освітні потреби учнів, сприяють успішному засвоєнню змісту навчання і розвитку дитини.

Проектне навчання надає неабиякі можливості для забезпечення рівного доступу до освіти всіх учнів незалежно від їхнього стану здоров'я, а також інших обставин та ознак. Учителям важливо розуміти освітні потреби дітей, їхні здібності й таланти, та враховувати їх для забезпечення рівного доступу і повноцінної участі у проекті.

Диференційуйте навчання. Диференціація навчання має вирішальне значення для задоволення різноманітних освітніх потреб учнів. Використовуйте широкий спектр ресурсів, навчальних матеріалів і методів, які відповідають освітнім потребам здобувачів освіти. Запропонуйте учням на власний розсуд долучитися до проекту, дозволяючи обрати завдання або діяльність, які найкраще відповідають їхнім сильним сторонам та інтересам. Змінійте завдання та критерії оцінювання відповідно до індивідуальних потреб, наприклад, надаючи додаткову підтримку або адаптуючи рівень складності. Диференціація допоможе учням опанувати навчальну програму в зручному темпі.

Надавайте інструкції та підтримку. Ознайомлюючи учнів із проектними завданнями та заходами, надавайте їм чіткі інструкції та підтримку, використовуйте наочні матеріали, графічні організатори та покрокові інструкції, щоб допомогти зрозуміти очікування та вимоги. Розділіть складні завдання на простіші, більш зрозуміліші, й, за потреби, надайте учням додаткові пояснення. Переконайтеся, що учні знають, як отримати доступ до необхідних ресурсів, інструментів і матеріалів. Маючи чіткі інструкції та підтримку, учні з різними потребами та здібностями зможуть краще орієнтуватися в проекті та повноцінно брати в ньому участь.

Сприяйте співпраці та підтримці однолітків. Заохочуйте співпрацю та взаємопідтримку в учнівському середовищі. Об'єднуйте учнів з різними здібностями та освітніми потребами в пари або групи, сприяючи взаємонавчання та взаємопідтримці. Розподіліть ролі в групах, щоб кожен учень мав можливість долучитися до спільної справи, застосовуючи свої здібностями та навички. Навччіть дітей ефективній співпраці, зокрема

активному слуханню, повазі до різних точок зору, конструктивному зворотному зв'язку. Спільне освітнє середовище сприяє інклюзивності та створює для учнів гарну можливість навчатися один в одного.

Промисуйте принципи універсального дизайну. Використовуйте для створення інклюзивного освітнього середовища принципи універсального дизайну, тобто дизайну предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їхню максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціальної підготовки²⁶. Пропонуйте учням різні способи доступу до інформації та демонстрації свого розуміння, наприклад, за допомогою наочних матеріалів, аудіозаписів чи мультимедійних презентацій. Надайте учням варіанти для демонстрації їхніх знань та висловлення ідей, наприклад, за допомогою письмових робіт, усних доповідей або візуальних проєктів. Пропонуйте різноманітні можливості для залучення, дозволяючи учням обирати теми чи завдання, які відповідають їхнім можливостям, інтересам і здібностям. Застосовуючи принципи універсального дизайну, вчителі можуть підтримувати різноманітні потреби та здібності всіх учнів.

Розвивайте мислення зростання. Формуйте в учнів мислення зростання, що передбачає уміння докладати певні зусилля, виявляти наполегливість та віру в те, що інтелект і здібності можна розвинути через самовідданість і практику. Заохочуйте учнів ризикувати, приймати виклики та вчитися на помилках. Регулярно надавайте зворотний зв'язок, фокусуючись на зусиллях, удосконаленні й конкретних стратегіях зростання. Розвивайте серед учнів культуру, що передбачає прогрес та заохочує дітей ставити і досягати особистих цілей. Розвиваючи мислення, спрямоване на зростання, діти з різноманітними потребами та здібностями зможуть розвинути впевненість у своїх силах, долучитися до різноманітних освітніх проєктів.

Співпрацюйте із залученими фахівцями. Забезпечення співпраці залучених фахівців (логопедів, психологів, асистентів учителя та ін.) є важливим кроком для підтримки учнів із різними потребами та здібностями. Тісно співпрацюйте з цими фахівцями, щоб визначити індивідуальні потреби учнів та розробити відповідні стратегії й адаптації. Поділіться інформацією про цілі проєкту, вимоги та очікування, щоб переконатися в тому, що фахівець може надавати цільову допомогу учням. Співпрацюйте разом над розробкою навчальних матеріалів, їхньою модифікацією чи адаптацією, це принесе неабияку користь учням із різними потребами. Регулярно спілкуйтеся та обмінюйтеся думками, щоб вирішити будь-які проблеми або внести певні корективи, необхідні для ефективною підтримки учнів.

Надавайте допоміжні технології та інструменти. Використовуйте допоміжні технології та інструменти, щоб допомагати учнів у їхній

²⁶ Закон України «Про освіту», стаття 1, частина 1, пункт 24.

діяльності. Серед таких інструментів варто виокремити: програмне забезпечення для перетворення тексту в звук; програмне забезпечення для перетворення звуку в текст; графічні органайзери; допоміжні пристрої. Співпрацюйте з фахівцями з інформаційних технологій, аби отримати підтримку в процесі застосування означених вище інструментів. Інформаційні технології неабияк допоможуть учням в доступі до інформації, сприятимуть демонстрації їхніх ідей, інклюзивності в проєкті, а також подоланню труднощів.

Запропонуйте індивідуальну підтримку. Пам'ятайте, що деяким учням для повноцінної участі в проєкті може знадобитися ваша підтримка. Проводьте зі школярами індивідуальні наради та зустрічі, аби обговорити їхні досягнення, з'ясувати наявність проблем, а при потребі – надати додаткові рекомендації. Коригуйте очікування, завдання чи критерії оцінювання відповідно до індивідуальних потреб здобувачів освіти, проте зберігайте цілісність проєкту. Пропонуйте учням подовжені терміни або додаткові ресурси, підтримуйте їх у їхній роботі. Забезпечуючи індивідуальну підтримку, учні з різними потребами та здібностями зможуть відчувати себе цінними, залученими до роботи, здатними досягти успіху в проєкті.

Стимулюйте позитивну та інклюзивну культуру в класі. Створіть у класі позитивну та інклюзивну культуру, що передбачає різноманітність і сприяє співпереживанню та повазі. Заохочуйте учнів цінувати та відзначати унікальні сильні сторони, здібності та погляди один одного. Розкажіть дітям про інклюзивність, справедливість та важливість підтримки один одного. Заохочуйте дискусії про різноманітність і соціальну справедливість в історичному контексті, виховуйте в дітей співчуття та розуміння до оточуючих. Завдяки розвитку в класі позитивної та інклюзивної культури учні з різними потребами та здібностями почуватимуться в безпеці, отримують підтримку та долучаються до проєкту.

Регулярно оцінюйте та аналізуйте стратегії підтримки. Постійно оцінюйте ефективність стратегій підтримки, які застосовуються для учнів із різними потребами та здібностями. Збирайте дані, наприклад, зразки учнівських робіт, спостереження або відгуки, щоб побачити вплив такої підтримки. Поміркуйте над успіхами та викликами, з якими ви стикнулися, й за потреби внесіть корективи. Звертайтеся до учнів, фахівців та колег, щоб зібрати різні точки зору та ідеї. Регулярно оцінюючи та обмірковуючи стратегії підтримки, вчителі зможуть удосконалити свої підходи, переконатися в тому, що всі діти отримують необхідну допомогу, аби досягти успіху в проєкті.

РОЗДІЛ 8. РЕФЛЕКСІЯ Й ОЦІНЮВАННЯ

8.1. Оцінка успішності реалізації проєкту.

Проектний підхід є унікальною діяльністю, яка має початок і кінець, спрямована на досягнення заздалегідь визначеного результату, та створення певного унікального продукту. Реалізуючи той чи інший проєкт, не лише учителі, а й учні мають розуміти, наскільки він успішний чи провальний. Розуміння результатів дозволяє оцінити ефективність усієї проєктної діяльності, розмежувати діяльність, яка веде до успіху (або провалу) проєкту, визначити проблемні процеси й усунути виявлені недоліки.

Оцінюючи успішність реалізації проєкту, вчителі можуть з'ясувати рівень розуміння учнями навчального матеріалу, сформованості відповідних умінь і навичок.

Чіткі цілі та критерії навчання. Показники ефективності та результативності проєкту мають бути зрозумілими не лише для вчителів, а передусім – для учнів. Зважаючи на це, у ході розробки проєкту має бути визначена конкретна мета, завдання, критерії ефективності та результативності. Чітко окресліть знання, вміння та навички, які учні повинні розвинути в межах проєкту. Узгодьте означені цілі із державним стандартом або модельною навчальною програмою. Визначте та окресліть для кожного завдання конкретні критерії, якими будете керуватися у процесі оцінювання.

Формувальне оцінювання. Інтегруйте елементи формувального оцінювання у проєкт, аби відстежувати прогрес учнів і надавати постійний зворотний зв'язок. Таке оцінювання може мати різні форми, як-от вікторини, спостереження, роздуми, обговорення тощо. Використовуйте формувальне оцінювання і для того, аби з'ясувати, де учням може знадобитися ваша додаткова підтримка чи роз'яснення. Своєчасно надавайте зворотний зв'язок, наголошуйте на конкретних стратегіях зростання. Використовуючи формувальне оцінювання, спонукайте учнів до навчання, допомагайте їм досягати ще більших успіхів.

Колегіальне оцінювання і зворотний зв'язок. Спонукайте учнів брати активну участь в оцінюванні робіт своїх однокласників за встановленими критеріями. Це сприяє створенню спільного та мотивуючого освітнього середовища, в якому учні можуть вчитися один в одного та надавати конструктивний зворотний зв'язок. Взаємооцінювання сприяє розвитку критичного мислення, саморефлексії, допомагає у формуванні навичок спілкування. Крім того, це суттєво знижує навантаження на вчителя та дає учням можливість стати активними учасниками процесу оцінювання.

Самооцінка та рефлексія. Заохочуйте учнів оцінювати власну роботу за встановленими критеріями, розмірковувати про власний прогрес у навчанні. Запропонуйте підказки або навідні запитання, що спонукають учнів до аналізу своїх сильних сторін, сфер для вдосконалення та стратегій подальшого розвитку. Пам'ятайте, що самооцінювання спонукає учнів брати на себе відповідальність за власне навчання, розвивати метакогнітивні навички, сприяє зростанню мислення, а також формує культуру постійного вдосконалення.

Підсумкове оцінювання. Проведіть наприкінці проєкту підсумкове оцінювання, щоб оцінити загальні досягнення учнів та успіх проєкту. Підсумкове оцінювання забезпечує комплексну оцінку результатів навчання здобувачів освіти і результати проєкту. Таке оцінювання можна представити у форму презентацій, виставок, письмових звітів, учнівських портфоліо. Оцінюйте роботу учнів за встановленими критеріями, враховуючи глибину знань, здатність до аналізу й синтезу історичного змісту. Використовуйте підсумкове оцінювання, щоб визначити, наскільки учні досягли навчальних цілей проєкту, а також продемонстрували своє розуміння історичних концепцій, подій і тем.

Рефлексія та метапізнання. Заохочуйте учнів розмірковувати про свій навчальний поступ, навички, які вони розвинули, та знання, які вони отримали. Запропонуйте їм критично помірковувати над своїми успіхами, проблемами та сферами, які потребують удосконалення. Рефлексійна діяльність можна представити у вигляді письмових роздумів, групових дискусій, індивідуальних консультацій.

Збір і аналіз даних. Збирайте та аналізуйте дані впродовж усього процесу оцінювання, щоб отримати уявлення про результати навчання кожного учня зокрема та успішність проєкту загалом. Використовуйте різноманітні джерела даних, серед яких: зразки робіт учнів, нотатки спостережень, оцінювання та самооцінювання. Проаналізуйте дані, щоб визначити закономірності, тенденції, сильні та слабкі сторони.

Зворотний зв'язок і можливості для зростання. Надавайте своєчасний і конструктивний зворотний зв'язок упродовж усього процесу оцінювання. Зворотний зв'язок має бути зосереджений на сильних сторонах, сферах, які потрібно вдосконалити, а також конкретних стратегіях зростання. Запропонуйте учням можливість переглянути та вдосконалити свою роботу на основі отриманих відгуків. Спонукайте їх до розвитку, наголошуючи на важливості навчатися на помилках та спокійно приймати виклики.

Відзначайте успіхи та діліться досягненнями учнів. Продемонструйте зразкові учнівські роботи на виставках, презентаціях або конкурсах. Зверніть увагу на зростання і досягнення окремих учнів і класів, адже завдяки цьому ви не лише продемонструєте їхні зусилля, а й надихатимете та мотивуватимете інших учнів досягати успіхів у власних

проектах. Це сприяє появі почуття гордості, причетності та успіху в історичній подорожі учнів.

Роздуми про успіхи проекту. Розмірковуюте про загальний успіх проекту. Оцініть узгодженість між навчальними цілями, навчальними стратегіями та методами оцінювання. Зберіть відгуки учнів, колег та експертів, щоб мати уявлення про сильні та слабкі сторони проекту. Використовуйте ці думки, щоб удосконалити майбутні історичні проекти та підвищити ефективність проектного навчання загалом.

8.2. Збір відгуків учасників освітнього процесу про досвід проектного навчання.

Відгуки як здобувачів освіти, так і педагогічних працівників є важливим джерелом інформації для постійного вдосконалення та підвищення ефективності проектного навчання. Зворотний зв'язок дає цінну інформацію про сприйняття учнями процесу реалізації проекту загалом, отриманий ними досвід і результати навчання, а також можливість учителю отримати рекомендації від колег.

1. Відгуки учнів:

1.1. Опитування та анкетування. Проводьте опитування та анкетування, щоб зібрати відгуки учнів про їхній досвід у проектному навчанні. Розробіть запитання, що будуть зосереджені на різних аспектах проекту: чіткість цілей навчання, рівень залучення, можливості співпраці, ефективність навчальних стратегій. Ставте як закриті, так і відкриті запитання, це дозволить не лише зібрати кількісні дані, а й дізнатися думку учнів про проєкт загалом. Проаналізуйте результати опитування, щоб визначити тенденції, загальні теми та проблемні моменти, що потребують удосконалення.

1.2. Інтерв'ю та фокус-групи. Проводьте інтерв'ю чи фокус-групи з учнями, щоб ґрунтовніше вивчити їхній досвід і точки зору. Ці якісні методи дозволяють поглиблено досліджувати думки, почуття та спостереження учнів щодо проектного навчання. Підготуйте набір навідних запитань для обговорення конкретних аспектів проекту, зокрема командної роботи, вирішення проблем і відповідність змісту. Записуйте відповіді, відгуки та роздуми учнів, щоб отримати всебічне розуміння їхнього досвіду реалізації проекту.

1.3. Учнівські роздуми та портфоліо. Заохочуйте учнів до індивідуальних роздумів щодо їхнього досвіду реалізації проекту. Надайте підказки або навідні запитання, щоб спонукати дітей критично осмислити своє навчання, навички, які вони розвинули, а також знання, які вони отримали щодо історичного змісту. Учні можуть документувати свої роздуми, зокрема представити їх у вигляді письмових записів,

мультимедійних презентацій, цифрових порт фоліо тощо. Ці роздуми стануть цінною інформацією про поступ учнів у навчанні, їхню самооцінку та метакогнітивне усвідомлення.

1.4. Зворотний зв'язок. Інтегруйте зворотний зв'язок від однолітків як форму оцінювання. Заохочуйте учнів надавати конструктивний зворотний зв'язок одноліткам щодо їхньої роботи, презентацій або внеску в проєкт. Відгуки однолітків сприяють співпраці, спілкуванню та навичкам критичного мислення, дають учням можливість брати на себе відповідальність за своє навчання та вчитися один в одного.

2. Відгуки колег:

2.1. Рефлексивні журнали. Учителі можуть вести рефлексивні журнали, щоб записувати свої думки, спостереження та ідеї щодо впровадження проєктного навчання. Такі журнали дозволяють педагогам документувати успіхи та проблеми, що були виявлені впродовж усього процесу виконання проєкту. Вони нададуть учителям простір для аналізу своїх навчальних стратегій, методів оцінювання та загальної ефективності. Займаючись саморефлексією, вчителі можуть постійно вдосконалювати свої навички фасилітації проєктного навчання, приймати обґрунтовані навчальні рішення.

2.2. Професійні навчальні спільноти. Беріть участь у професійних навчальних спільнотах або предметних об'єднаннях, щоб обговорювати та ділитися досвідом з іншими вчителями, які впроваджують проєктне навчання на уроках історії. Це допоможе в обміні ідеями, наданні підтримки один одному, отриманні допомоги та поради. Залучення до професійних навчальних спільнот дозволяє вчителям зібрати різноманітні точки зору, вивчити передовий досвід, визначити стратегії для вирішення проблем у впровадженні проєктного навчання.

2.3. Форми зворотного зв'язку та зустрічі. Запропонуйте колегам надати відгук про досвід проєктного навчання за допомогою форми зворотного зв'язку або структурованих зустрічей. Нехай колеги висловлять свої думки, поділяться успіхами та нададуть конкретні пропозиції щодо покращення майбутніх проєктів. Створіть сприятливе середовище, де вчителям буде комфортно ділитися своїм досвідом та ідеями. Використовуйте отримані відгуки, щоб визначити сфери, де може знадобитися додаткова підтримка чи ресурси, а також для інформування про майбутні ініціативи професійного розвитку.

2.4. Дослідження впливу. Заохочуйте вчителів брати участь у дослідженнях щодо вивчення та оцінки своїх практик проєктного навчання. Дослідження впливу передбачає систематичне вивчення власної практики викладання, впровадження змін та аналіз впливу цих змін на результати навчання учнів. Досліджуючи вплив, педагоги можуть збирати емпіричні докази ефективності проєктного навчання на уроках історії та приймати на їхній основі рішення стосовно вдосконалення своїх підходів до навчання.

3. Аналіз зворотного зв'язку та подальші кроки.

Після того, як відгуки учнів і вчителів зібрані, важливо проаналізувати дані та визначити дієві кроки для покращення, зокрема:

3.1. Визначте характеристики та закономірності. Проаналізуйте наявні відгуки, щоб визначити загальні характеристики, закономірності та тенденції. Шукайте коментарі або спостереження, які не лише повторюються, а й висвітлюють сильні сторони та слабкі сфери, що потребують удосконалення у впровадженні проєктного навчання. Класифікуйте відгуки на основі різних аспектів проєкту, серед яких: релевантність змісту, залучення учнів, співпраця, оцінювання, стратегії навчання.

3.2. Пріоритезація сфер для вдосконалення. На основі аналізу відгуків визначте пріоритетність сфер для вдосконалення, які характеризуються критичними закономірностями чи проблемами. Зосередьтеся на розгляді аспектів, які мають найбільший вплив на результати навчання учнів і загальний досвід проєктного навчання. Така розстановка пріоритетів гарантує, що зусилля будуть спрямовані на значущі зміни, які сприятимуть залученню учнів, їхньому розумінню та навичкам історичного мислення.

3.3. Планування спільної діяльності. Беріть участь у спільному плануванні діяльності з колегами, адміністрацією та професійними істориками. Обговорюйте висновки відгуків, діліться думками та створюйте ідеї щодо покращення. Спільно розробляйте плани дій, в яких окреслюються конкретні кроки, часові рамки та відповідальність за впровадження змін. Такий спільний підхід сприяє колективній відданості за покращенню проєктного навчання.

3.4. Безперервна рефлексія та ітераційне вдосконалення. Реалізація проєктного навчання є безперервним процесом, а отже, зворотний зв'язок має сприяти постійному осмисленню та ітераційному вдосконаленню. Регулярно переглядайте дані відгуків, відстежуйте прогрес, оцінюйте вплив упроваджених змін. Беріть участь у рефлексивних дискусіях з колегами, щоб поділитися своїм досвідом, отримати зворотний зв'язок, а також удосконалити методи навчання. Постійно оцінюйте ефективність проєктного навчання на уроках історії та вносьте необхідні корективи для оптимізації результатів навчання учнів.

РОЗДІЛ 9.

ПРОЄКТНИЙ ПІДХІД І СТУДІЇ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЇ ІСТОРІЇ: ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

Використовуючи проєктний підхід до навчання та студій мультикультурної історії, варто обов'язково використовувати три фундаментальні принципи: мультиперспективність, контрверсійність, плюралізм²⁷.

Мультиперспективність – здатність сприймати й вивчати історичні події, осіб та процеси з різних точок зору. Коли ми аналізуємо історичні джерела, то увесь час стикаємося з мультиперспективністю.

Приклад. Розглянемо свідчення про прихід режиму «перших совєтів» на Західну Волинь у вересні 1939 року. Марія Павлівна із м. Острог розповідає про ці події так: *«Совєти увійшли 17 вересня й ми бігли зустрічати совєтську владу, бо ж не знали, що воно таке. Проте вони не встигли прийти, як почали вивозити. Мій дядько був директором української гімназії в Рівному. Його через два дні розстріляли. То як таке можна було пережити? Совєтська влада прийшла й одразу розстріляла»*²⁸. Зі свого боку Лідія Іванівна з с. Перевередів Млинівського району дає зовсім іншу оцінку цих подій: *«Людей не понищили, отак прийшли й зайняли територію. Батькам не було страшно, наш тато ні до кого не ліз, дбали тільки про свою сім'ю й ніхто не зачіпав. У 1939 р. було створено десь 10 чи 11 колгоспів. Бідні люди самі пішли в колгосп. Мій тато теж пішов у колгосп. Йому платили по 9 кг зерна за трудовень. Заробив він десь 40 метрів зерна (приблизно 4 тони)»*²⁹. Кожен історик, який працює із джерелами, має власні упередження та стереотипи щодо тих подій, які він досліджує. Так, із «патріотичної» перспективи нам дуже хотілося б повністю відкинути друге свідчення як «необ'єктивне» та враховувати лише перше, однак так ми прочинимо двері до відвертих маніпуляцій і викривлення минулого. Принцип мультиперспективності передбачає, що об'єктивних джерел не існує апіорі. Він також утверджує неможливість осягнення «історичної правди». Натомість у різних джерелах можна почерпнути різні перспективи на ті чи інші історичні події. Це – інтерпретації найрізноманітніших соціальних груп, що існували під час історичних подій минулого.

Очевидно, що Лідія Іванівна належала до числа дуже бідних та політично інертних селян, частина яких могли виграти від приходу

²⁷ Детальніше про мультиперспективність, контрверсійність і плюралізм див.: Robert Stradling. *Multiperspectivity in history teaching: a guide for teachers*. Council of Europe. 2003.

²⁸ Архів проєкту «Голоси». МЦГБЯ.

²⁹ Архів проєкту «Голоси». МЦГБЯ.

радянської влади. Вони отримали певні ситуативні економічні вигоди від праці в колгоспі. Водночас Марія Павлівна належала до заможнішої та освіченішої групи української національної інтелігенції, а отже, з її перспективи прихід «перших советів» має виключно негативні оцінки.

Крім того, мультиперспективність – це не тільки про різні соціально-економічні чи політичні групи й інтереси. У ширшій перспективі ми можемо аналізувати цю ж подію – прихід «перших советів» на Західну Волинь – із точки зору представників різних етнічних груп. Зокрема, якщо переглянути спогади та щоденники більшості представників польської інтелігенції і державних службовців про події вересня 1939 – червня 1941 р., ми отримаємо різко критичну оцінку, адже йдеться про людей, які до початку Другої світової війни належали до числа титульної нації й втратили не лише свої привілеї й статус, а й стали об'єктом наймасштабніших репресій на Західній Волині у 1939–1941 роках.

Аналізуючи ці ж події, можна використати ще одну групу джерел, які відображатимуть єврейську перспективу. Абсолютна більшість написаних спогадів та усноісторичних свідчень євреїв Західної Волині буде відображати події встановлення радянської влади на Західній Волині у 1939 р. із перспективи пережитого пізніше Голокосту. У зв'язку з цим навіть заслання в Сибір могло розглядатися окремими єврейськими очевидцями як мимовільний шлях до порятунку від вірної загибелі під нацистською окупацією, де рівень виживання євреїв коливався в межах 1–3 %. Зокрема, чимало тих євреїв, яких депортували в глиб СРСР у 1939–1941 рр., вціліли та пережили Голокост у суворих, але порівняно не настільки смертельних реаліях радянської тоталітарної дійсності.

Отже, незалежно від того, який саме ми обрали об'єкт нашого дослідження, варто аналізувати джерела, які б відображали щонайменше кілька перспектив на нього. Це можуть бути перспективи з точки зору найрізноманітніших соціальних груп: етнічних, релігійних, мовних, соціально-економічних, гендерних тощо. Особливо важливим є врахування гендерного контексту й особливостей висвітлення тих чи інших подій минулого. Ці дві перспективи – чоловіча й жіноча – будуть присутніми незалежно від того, про яку саме подію чи період йдеться, адже ми пишемо історію не просто людей, а чоловіків та жінок, які існували в минулому вже тоді, коли ще не були кристалізовані концепти нації, релігії, етносу та інших фундаментальних для людства підстав ідентичності.

Науково-методичний контекст. Принцип мультиперспективності цінний для освітньому процесу тим, що дає змогу виховувати в учнів основи критичного мислення. Одного разу дослідивши певну історичну тему з перспективи різних джерел, вони вже не будуть говорити про цю подію шаблонними й узагальнюючими висловлюваннями з усталених наративів підручника історії. Останні майже завжди апіорі хибні, адже для будь-яких висновків можна знайти протилежні факти з іншої перспективи.

Якщо ми застосовуємо проєктний підхід під час навчання історії, маємо навчити учнів тому, що їм сьогодні не може запропонувати будь-який національний наратив із підручника історії. Можливо, тоді учень, читаючи в посібнику інформацію про значущість національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, у якийсь момент сформулює важливе критичне запитання – Із чієї саме перспективи війна мала такий характер? Ймовірно, що така інтерпретація не враховує єврейських та польських джерел з історії. Не враховує вона й перспективи багатьох православних селян, що часто визначали себе радше через віросповідання, а не національну приналежність. Або ж, читаючи в підручнику висновки авторів про перемогу козацької зброї під Зборовим, учень задасться питанням, чи враховував автор такого наративу польські джерела, в яких часто зазначається протилежне, зокрема йдеться про те, що польська армія виграла цю битву. Лише співставивши різноперспективні джерела, учні зможуть зрозуміти, чим є історія – інтерпретативною наукою, що не містить єдино правильних істин. Водночас «історична правда» – це радше інструмент пропаганди й політики ідентичності недемократичних режимів, що не зацікавлені виховувати критично мислячого відповідального громадянина.

Контрверсійність – наявність протилежних оцінок та інтерпретацій одних і тих же подій серед професійних істориків. Зокрема йдеться про фахову спільноту дослідників, які, використовуючи академічні підходи, часто роблять діаметрально протилежні або ж досить різні висновки на основі роботи з одними й тими ж або різними групами джерел. Контрверсійність оцінок нефахової спільноти називають плюралізмом, який розглядатиметься нижче.

Працюючи із джерелами, учні постануть перед питанням – як саме їх можна інтерпретувати. Звісно, вони будуть користуватися власними вміннями та навичками інтерпретації, однак про ту чи іншу історичну епоху вже є чимало хороших історичних досліджень. Більшість із них, на жаль, не доступні українською мовою, тому навички з англійської та інших іноземних мов можуть неабияк знадобитися саме на цьому етапі роботи з проєктом. Читаючи дослідження різних авторів різними мовами, учні зможуть ознайомитися із контекстом історичної епохи, яку досліджують, та з'ясувати, як вона пояснюється різними дослідниками. Опрацювання такої літератури лише поглибить осмислення учнями предмета свого дослідження. Крім того, на цьому етапі дослідження учні зіткнуться із тим, що різні історики роблять різні висновки й дещо по-різному пояснюють ті чи інші події.

Приклад. Голокост – це факт, який підтверджується багатьма історичними джерелами. Контрверсійність починається навколо інтерпретації фактів та подій. Чим був Голокост? Як ми можемо його

визначити? Якщо це геноцид, то чи був він спрямований лише проти євреїв? Якими були причини Голокосту? Де починається його нижня хронологічна межа?

Коли йдеться про інтерпретацію цих подій, думки людей розходяться. Одні дослідники вважають, що Голокост – це геноцид, спрямований виключно проти конкретної етнічної групи – європейських євреїв. Однак є й ті, хто розширює трактування Голокосту, включаючи до нього інші групи жертв (ромів, представників ЛГБТК, а також спільнот людей із психічними захворюваннями, з «асоціальною» поведінкою, радянських військовополонених, Свідків Єгови та ін.). У зв'язку з цим станом на сьогодні навіть активно використовується поняття «голокост ромів». Також дехто схильний вживати поняття «Голокост» (із великої літери) та «голокост» (із малої літери). Якщо перше поняття застосовують до означення власне геноцидної політики нацизму щодо євреїв, то друге – як синонім терміна «геноцид». Різні позиції є достатньо аргументованими й мають право на співіснування.

Отже, контрверсійність забезпечує необхідний простір для дискусій навколо інтерпретації історичних подій та фактів.

Науково-методичний контекст. В освітній системі Німеччини у 1977 році було утверджено три вагомні принципи³⁰:

1. Заборона придушення – заборона на придушення «небажаних» думок учнів та перешкоджання формуванню у них незалежної думки.

2. Імператив суперечності – те, що є суперечливим у науці / політиці, має бути суперечливим у класі. Завдяки реалізації цього принципу ми інтегруємо учнів до суспільних дискусій, формуємо в них усвідомлення всієї складності життя в суспільстві. Це сприятиме вихованню відповідального громадянина, а не людини, яка вміє називати суми єдино правильних істин та відповідати на запитання, заздалегідь завченими висловлюваннями.

3. Орієнтація на інтереси учнів – імператив, згідно з яким учень аналізує політичну ситуацію та власні політичні інтереси й впливає на них відповідно до власних способів та засобів³¹. Лише такий підхід дозволить по-справжньому зацікавити учня власним предметом чи дискусією. Це відбудеться завдяки усвідомленню ним значущості власної позиції й думки.

Означені вище принципи визначають вагому значущість контрверсійності як невід'ємного інструменту виховання критично мислячого відповідального громадянина.

³⁰ Детальніше про це також див.: Застосування дидактичних і методологічних підходів на прикладі радянських військовополонених як «забутих» жертв націонал-соціалізму. *Тренінг для викладачів історії: супровідний посібник*. 2023 (видання підготовлено у межах проєкту «From Teacher to Coach: тренінг для вчителів історії»).

³¹ Bundeszentrale für Politische Bildung. Der Beutelsbacher Konsens im Wortlaut. URL: <https://www.bpb.de/die-bpb/ueber-uns/auftrag/51310/beutelsbacher-konsens/>.

Плюралізм (від лат. *pluralis* – множинний) – теорія про те, що існує більше одного або двох видів реальності (або множини істин). Цим поняттям визначається такий стан суспільства, в якому представники різних етнічних, расових, релігійних або соціальних груп зберігають і розвивають свою традиційну культуру або особливі інтереси³². Також плюралізмом називають різновид політики чи доктрини, що підтримує цей стан. У широкому розумінні «плюралізм» – це можливість існування багатьох позицій та інтерпретацій одного і того ж явища чи події з позицій різних цінностей, підходів або аргументів.

Більшість плюралістів виступають за демократію, оскільки вона розглядається як найбільш справедливий та ефективний спосіб мирного співіснування різноманітних думок, позицій та цінностей³³. Плюралізм намагається заохотити членів суспільства врегулювати свої відмінності, уникаючи екстремізму (орієнтації виключно на одну систему цінностей) і вступаючи в добросовісний діалог. Серед видатних прихильників модерного політичного плюралізму – Джеймс Медісон, Едмунд Берк та Ісаєа Берлін.

Щоб плюралізм функціонував і був успішним у визначенні загального блага, всі групи повинні погодитися на мінімальний консенсус стосовно того, що спільні цінності, принаймні, варті того, щоб їх прагнути. Отже, найважливішою базовою цінністю є взаємна повага або толерантність. Якщо такий діалог неможливий, екстремізм і фізичний примус, ймовірно, неминучі.

Плюралізм у вивченні та дослідженні історії проявляється в тому, що остання не належить до фундаментальних наук із єдино правильними істинами (приміром, як фізика чи математика). На розуміння історії впливає значна кількість факторів, серед яких – здійснювана державами історична політика (часто покликана формувати певний тип національної ідентичності), різні позиції істориків, національні стереотипи та упередження, колективна пам'ять тощо. Громадяни можуть дотримуватися різних ідеологічних і наукових позицій у трактуванні тих чи інших подій минулого, проте це не означає, що хтось із них претендує на «історичну правду». Остання є суб'єктивним поняттям і часто для представників різних груп означає щось відмінне. У зв'язку з цим принцип плюралізму в навчанні історії визнає право громадськості на різні оцінки й погляди подій минулого. Плюралізм нерозривно пов'язаний із поняттями «мультиперспективність» та «контroversійність». Цей принцип визнає право громадськості на множинність істин у трактуванні подій минулого, однак плюралізм не стосується конкретних історичних фактів, які можна документально підтвердити чи спростувати.

³² Dictionary by Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/pluralism>

³³ Pluralism (political philosophy). Wikipedia. The Free Encyclopedia. URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Pluralism_\(political_philosophy\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Pluralism_(political_philosophy))

Приклад. Незважаючи на те, наскільки глибоко учень вибудовує власні пояснення та інтерпретації, будь-яка його думка є важливою в контексті плюралізму. Один учень може трактувати війну під проводом Богдана Хмельницького як національно-визвольну, другий – як боротьбу проти релігійного гніту, третій – як боротьбу козацької старшини за зрівняння в правах із польською шляхтою, четвертий – як соціальний бунт загнаних у глухий кут кріпосних селян. Із точки зору мультиперспективності та контроверсійності жодна з цих інтерпретацій не буде хибною. Учні можуть винайти й власні особливі пояснення тих чи інших історичних подій, які не будуть базуватися на багатолітніх дослідженнях, проте це не визначатиме істинності чи хибності їхніх точок зору, бо історія – це інтерпретативна наука, яка за визначенням належить усім нам.

Науково-методичний контекст. Принцип плюралізму є надзвичайно цінний в освітньому процесі. Він дозволяє учням вчитися формулювати аргументовану позицію з того чи іншого історичного питання. Завдяки цьому в них формуються навички структурного й логічного мислення, вміння вести дискусію й аргументувати власні погляди. Крім того, принцип плюралізму виховує культуру діалогу, толерантності й взаєморозуміння, адже допускає можливість існування безлічі поглядів та цінностей.

Займаючись студіями мультикультурної історії, ви однозначно знайдете багато перспективних джерел і контроверсійних оцінок істориків. Вони створять плідний ґрунт для плюралізму думок учнівської молоді.

В'ячеслав ДОЛІД
Петро ДОЛГАНОВ

Проектне навчання в історичній освіті: методичні рекомендації

Видання в рамках проекту
«Студії мультикультурної історії»

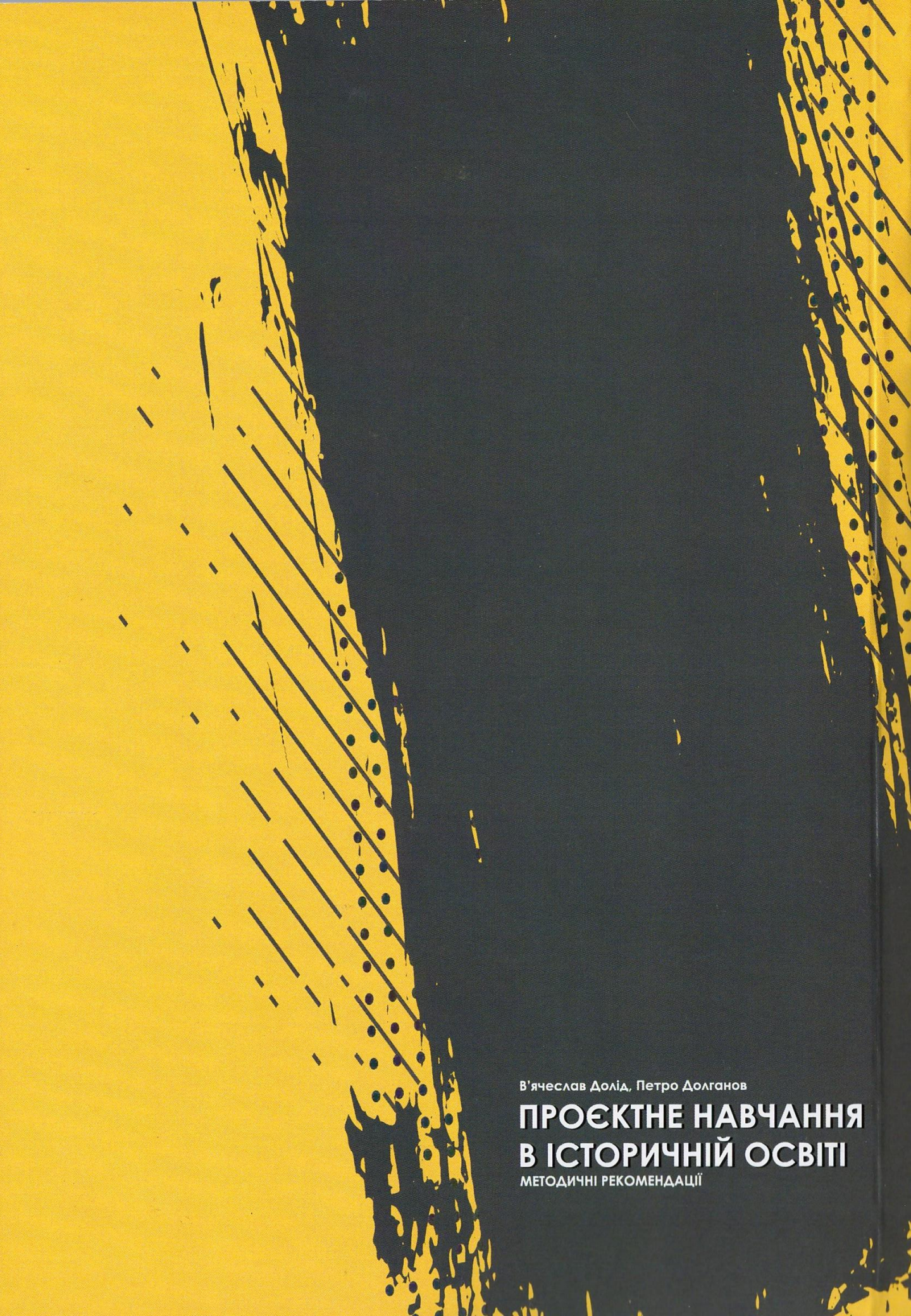
Друкується в авторській редакції
Комп'ютерна верстка: Олександр Процюк
Коректор: Леся Заводна
Дизайн обкладинки: Олександр Процюк

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 5,58.
Обл.-вид. аркушів – 6,63.
Тираж 200 прим. Замовне.

УДК 372.893
П 78

П 78 Проектне навчання в історичній освіті : методичні рекомендації /
В. Долід, П. Долганов. Рівне : РОППО, 2023. 83 с.

Видавець і виготовлювач ФОП Процюк О.В.

В'ячеслав Долід, Петро Долганов

**ПРОЄКТНЕ НАВЧАННЯ
В ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ**
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ